

ÖRÖKSÉG

2010. MÁRCIUS
XIV. ÉVFOLYAM
3. SZÁM

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRATA ■ WWW.KOH.HU

TARTALOM

JEGYZET

Széchenyi éve /Nagy Zoltán 2

NAPIRENDELEN

Pénzügyeinkről szólva /Kiss Bander Mariann 3

A tevékenységről van szó /Soós Gábor 6

Csak a világörökségről van szó? /Ónodi Gábor 8

MŰHELY

Amiről a Felügyelet beszámol I.

Közép-dunántúli Iroda /Németh Katalin 11

Földben nyugvó értékeink /Csányi Viktor 16

Rejtett kincsek szinte ingyen

/Beregi Nagy Edit 17

MÉRLEG

Haydn Év volt Magyarországon

/Erdődy Orsolya 18

MAGYAR MŰLT

Szülőház Bécsben: Széchenyi /Messik Miklós 19

Ziták és évszázadok Tatán /Özvegy Györgyi 20

Az Augusz-ház Szekszárdon /Dr. Töttös Gábor .. 25

Hölgyszalon, barokk konyha, olvasóliget

/Berecz Ágnes 27

ABLAK

A történelem íze /Várallyay Réka 21

Temesvári református bérpalota

/Gurzó K. Enikő 23

Széchenyi éve

E számunk szerzői

CSÁNYI VIKTOR *régész*

Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum

BERECZ ÁGNES *irodalomtörténész*

Ráday Gyűjtemény

BEREGI NAGY EDIT *újságíró, MNG*

sajtófőnök

ERDŐDY ORSOLY *kult. menedzser*

KLASSZ Zenei Iroda, vez.

GURZÓ K. ENIKŐ *muzeológus, újságíró*

Hamza Múzeum, Jászberény

KISS-BANDER MARIANNA *közgazdász,*

KÖH, gazd.-műsz.ig

MESSIK MIKLÓS *elnök*

Magyar emlékek a nagyvilágban Egyesület

NÉMETH KATALIN *építész*

KÖH, vezető felügyelő

ÓNODI GÁBOR *építész, egy docens, tszku.,*

Szent István Egyetem, Gödöllő

ÖZVEGY GYÖRGYI *építész, MNG*

SOÓS GÁBOR DR.,

KÖH, nemzetközi világörökség referens

TÖTTÖS GÁBOR DR., *tanár, helytörténész*

Szekszárd

VÁRALLYAY RÉKA *művészettörténész*

KÖH

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal

tájékoztatója – ISSN 1786-7894

Felélős kiadó: dr. Mezős Tamás elnök.

Szerkesztőbizottság: Bálint Mariann,

Bognár Gábor, Bugár-Mészáros Károly,

Deák Ildikó, dr. Deme Péter (elnök),

Farbakyné Deklava Lilla, Lázár Gabriella,

Nagy Gábor, dr. Nagy Levente,

Özvegy Györgyi, Róna Katalin,

Szűcs József, Turok Margit.

Alapító-főszerkesztő: Nagy Zoltán

A szerkesztőség címe:

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Telefon: 224-5281, fax: 224-5282,

e-mail: orokseg@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,

e-mail: lelkes.peter@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés: Mester Nyomda Kft.

Telefon: 455-5050

Történelmi-művelődéstörténeti tekintetben is jelentős év ez az idei. Idén gazdagok vagyunk kerek évfordulókkal. Erkel évfordulónk is lesz, az is kerek, a Széchenyi Társaság pedig a *nagy névadó* bicentenáriuma alkalmából rendezvény-sorozatot szervezett. A rangos évforduló alkalmából lapunk az év folyamán többször is felidézi gróf Széchenyi István munkáját s szellemi hagyatékát.

Amikor a *nemes gróf* megjelenteti a *Balaton gőzhajózásáról* című röpiratát, már rég elhangzott a Tudós Társaság javára tett felajánlása, alapított Nemzeti Kaszinót és Országos Gazdasági Egyesületet, megjelentette nagy műveit, a Hitelt, a Világot és a Stádiumot, elkészült a Tisza szabályozás terve, meghonosította a lóversenyzést, s már épül a dunai kőhíd, is. Akkor most megint bedob egy új ötletet: gőzhajót a Balatonra! Újabb kő a magyar közélet állóvizébe.

Ez így persze nem pontos. Az ötlet sem új, előtte másoknak is eszébe jutott már, aztán a közélet sem olyan állóvíz, mint a reformkor előtt volt. Mindenesetre oda kell figyelni erre a gőzhajó-ötletre, mint mindenre, amit Széchenyi gondol, mond, vagy tesz.

A Nagy Építkező és Építkező ugyanis tud a legkisebből is meghökkenően új és fontos dolgokat mondani. Látóhatára mindig az egész nemzetre nyit, nemzeti méretekben gondolkodik, és soha nem áll meg félúton. Végiggondolja a teendőket, amelyekkel az ötlete jár. A következményeket. A lehetséges fejlődés hosszú távú előnyeit. Meg a nehézségeket. A gőzhajót is rögtön a nemzet *gazdaságának* egészében látja. A Balatonról is az jut eszébe, hogy ez a mozdulatlan víztükör szinte kínálja magát közlekedésre, szállításra, kirándulásra, de sehol egy hajó! Bezzeg másutt! „Fáj az ember szíve, ha e roppant holt vízre tekint... Húszmértöldnyi sima út... nagyobb, mint némely vármegye, s rajta egyetlen hajó sem lebeg... ha csak bogarászó fecskecsoport nem röpdös fölötté, élettele...” - írja Kossuth, aki később a megalakuló gőzhajó társaság örökös elnökének javasolja Széchenyit. Az érzékletes és mozgósító példákat soroló *politikus* Kossuth mellett a pénzügyekhez is értő Széchenyi azt veszi számba, hogy mi – mivel jár. Számol. A gőzhajó életet hozhat a tó melletti falvakba. A Balaton partján alig van lakott hely, az is szegényes. Az 1840-es évek második felében járunk, Petőfi már a vasútról ír verset, de itt alig van kereskedelmi mozgalom, holott a gőzhajó fellendíthetné a „partok haszonvétele”. Ha sikerülne csak egy gőzhajó is „életbe léptetni”, fellendülne az ipar is. Meg a bányászat. Hiszen a gőzhajóhoz köszén kell, a köszénhez meg bányász. „Most Magyarország legnagyobb része kivált köszén és tán vas tekintetében is – írja – pince nélküli alházhhoz hasonlítható, melyben senki nem lakik”, s rögtön hozzáteszi, hogy hiányolja a mindezeket előállító alkalmas kezeket, azaz a szakembereket, a bányászokat, gépészeket. Sőt: Ha már van hajó a Balatonon, miért ne járhatna egy csatornán, a Dunán is? – Hozhatná, vihetné az árukat.

„Hasznot hajt” – e körül forognak a gondolatai, s példákat sorol (Angliából persze), de a honi tájakról is. A Balatonat környező uradalmak, ha gőzhajó részvényeket vásárolnának, a megépülő hajók százezer mázsa gyarmati árut szállíthatnának. Aztán az utasszállítás is haszonnal jár (még a jegy árát is kiszámítja), de mindezekhez pénz kell, teszi hozzá azonnal. Mégpedig sok pénz. Nemcsak a „gőzösök, rakhajók, kompok, kiszállóhelyek és benyomulók” (mólók) kiállítására kell *forrás* (mondanánk ma), hanem a hajósnép fizetésére, a hajók tatarozására is. Ehhez előbb Társaságot kell alapítani (megfelelően szabályozva), aztán hajókat építeni – amely ötletért megint csak nem a szomszédba megy Széchenyi, hanem Óbudára, mert ott éppen az ő kezdeményezésére épült hajógyár. A vasat különben is, addig kell ütni, amíg meleg: Széchenyi tehát szakértőkből álló bizottságot hoz létre, s lehozza a mérnökökből álló társaságot, és saját költségén körbetutattja a Balatonon. „Lobbizik”. Meg is állapítják, hogy a hajózásnak nincs akadálya a Balatonon, csak pénz kell hozzá. Csak pénz.

1846. április 6-án aztán meg is alakul a Balaton Gőzhajózási Társaság – ekkor és ott hangzik el Kossuth javaslata, hogy legyen örökös elnök Széchenyi. Óbudán meg már épül a Kisfaludy gőzhajó faváza – a gőzgép egy London melletti gyárban készül – s alig néhány hónap múlva, 1846. szeptember 21-én már vízre is bocsátják a 300 személy befogadására és több száz mázsa áru szállítására alkalmas hajót.

Ezzel megkezdődik a balaton gőzhajózás.

A Kisfaludyt meg, mint annyi más későbbi társát – elbontották. Emlékét csak néhány bizonytalan metszet őrzi.

Nagy Zoltán

Pénzügyeinkről szólva

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2010. évi költségvetési helyzete

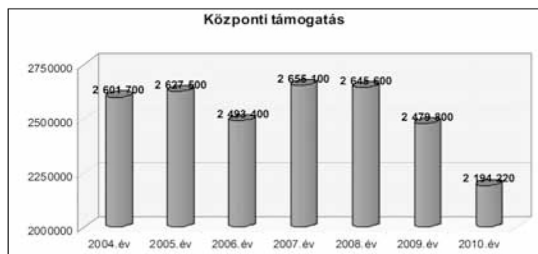
KISS BANDER MARIANN

A Hivatal 2010. évi jóváhagyott költségvetési előirányzatait vizsgálva, összefoglalva megállapítható, hogy a központi támogatás csökkentése olyan mértékű, hogy a *Hivatal alapfeladatainak működéséhez szükséges forrásokat nem biztosítja. Nemcsak a Hivatal dolgozóinak jutalmazására nem nyújt fedezetet, hanem a dologi kiadásokra sem. Már a tavaly rendelkezésre álló források sem nyújtottak fedezetet a jutalmak kifizetésére, de 2010. évben tovább romlott a helyzet, hogy már az üzemeltetésnek sincs meg a forrása.* Az elvonás mértéke mellett, a végrehajtás időbeli ütemezése is gazdálkodási problémát okoz, mert a megkötött szerződések újratárgyalása több időt vesz igénybe. Az irodai munkához szükséges bérelt ingatlanok bérleti díja hosszabb távon merül fel, illetve vannak olyan fizetési kötelezettségek, amelyek nemhogy nem csökkenthetők, hanem jogszabály módosítással jelentősen nőttek és többlet terhet rónak a Hivatalra pl. a rehabilitációs hozzájárulás éves szinten 3 mFt-ról mintegy 15 mFt-ra nőtt.

Bevételek

Kölségvetési támogatás

A Kölségvetési támogatásunk visszacsökkent a 2006. évi szint alá, amely a Filmiroda akkori támogatása (179300-eFt) nélkül volt 2493400-eFt. A központi támogatás 2009. évi eredeti előirányzata 2479820 eFt volt, a 2010. évi pedig a zárolások bázisba építésével és további elvonással mindössze 2.194.220 eFt.

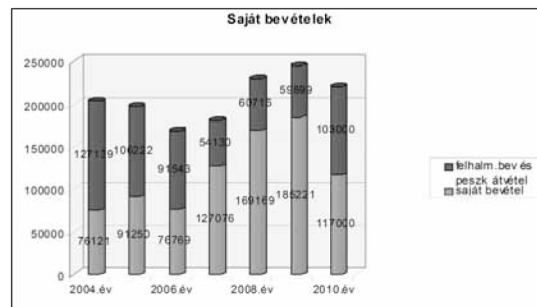
A Hivatal eredeti költségvetési támogatási előirányzatait tartalmazó fenti adatok alapján látszik, hogy amennyiben a 2008. évi szinthez hasonlítjuk a 2010. évben rendelkezésre álló forrásokat, a *központi támogatás csökkenése 451.380 eFt.* Ha a 2009. évi adatokhoz viszonyítunk, akkor *285.580 millió Ft-tal kevesebb* összegből kell gazdálkodnia Hivatalunknak.

Saját bevétel

A saját bevételeknél a 2010. évi központi előírás

220.000 eFt. A saját bevételek tekintetében a 2009. évi tényleges teljesítés is rendkívül kedvezően alakult. A tényleges bevételek összetétele: Intézményi működési bevétel átvett pénzeszközökkel: 185.221 eFt; Felhalmozási bevétel: 5.231 eFt; Támogatásértéki bevétel: 54.668 eFt, Összesen: 245.120 eFt.

Az alábbi táblázatból – amely 2004. évtől egészen 2009. évig a tényleges teljesítést és a 2010. évi eredeti előirányzatot tartalmazza – az is látszik, hogy a saját bevételek növekedése érdekében tett intézkedéseink eredményeként 2006. évtől 2009. évig lineárisan növekedtek a bevételek.

KIADÁSOK

Személyi kiadások

A személyi kiadások tekintetében a Hivatal csak a kötelezően kifizetendő tételek, mint havi illetmény, jubileumi jutalom, cafetéria juttatások részbeni, a közlekedési költségtérítés, napidíj valamint a tiszteltdíjak és megbízási díjak tervezésével számol. Ezek a kiadások várhatóan összességében 1.325.000 eFt-ot tesznek ki jutalom nélkül. Jutalom kifizetését nem tudott tervezni a Hivatal. Nincs meg a fedezete a 2010. évi jutalomnak, mert a személyi juttatások előirányzat egy részét át kell csoportosítanunk dologi kiadásokra.

Az következő ábrából – amely 2004. évtől egészen 2009. évig a tényleges és 2010. évben pedig a várható teljesítést tartalmazza – kitűnik, hogy már a tavalyi, Filmiroda nélküli személyi juttatás előirányza-

tunk (1.323.384,-eFt) a 2006. évi érték alá csökkent (1.331.400,-eFt).

A személyi juttatások és a munkaadót terhelő járulékok előirányzatáról Hivatalunk kénytelen a dologi előirányzatra átcsoportosítani, az ott jelentkező hiány részbeni csökkentésére.

Dologi kiadások

A dologi kiadások eredeti előirányzatát és teljesítési adatait tartalmazó ábrából – amely az eredeti előirányzatot és a tényleges teljesítést tartalmazza évenként, 2010. évben pedig a várható teljesítést – látszik, hogy a Hivatal dologi kiadásainak eredeti előirányzata olyan mértékben lecsökkent, hogy már a többi előirányzathoz való átcsoportosítással sem nyújt fedezetet az üzemeltetési költségekre. Ha a meglévő szerződések újratárgyalásával sikerül 860 mFt-ra csökkenteni a várható dologi kiadásokat a 2009. évi közel egymilliárdról, akkor is mintegy 200 mFt hiányzik, mivel az előirányzatok közötti átcsoportosítást végrehajtva az aktuális dologi előirányzat 661 mFt lenne, így nem tudjuk biztosítani munkatársaink zökkenőmentes napi munkáját.

A központi támogatás jelentős csökkentését követően a 2009. évi 689.100 eFt-ról lecsökkent 388.000 eFt-ra az eredeti előirányzat – ami a Hivatal üzemeltetési kiadásaira nem nyújt fedezetet, mert a várható teljesítés a legészterűbb takarékoskodás mellett is csak 860.000 eFt-ra mérsékelhető. A 2010. évre tervezett 388.000 eFt összegű dologi kiadási előirányzat már kötelezettségvállalással terhelt.

Intézkedések

A költségvetési támogatás csökkentésére a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal az alábbi megtakarító és bevételnövelő intézkedéseket tette:

Az őrzés-védésre vonatkozó szerződés módosítása.
Még 2009. évben az akkori szolgáltatóval szerződést módosítottunk a szerződés műszaki tartalmának, azaz az örök létszámának és az őrzés idejének, vala-

mint az őrzött helyszínek számának a lehető legminimálisabbra csökkentésével. Így a szolgáltatás havi díja 1 492 eFt-ra, a további műszaki tartalom csökkentéssel éltünk 2010. évben, amellyel alapján a havi őrzés-védés kiadás mindösszesen havi 843 eFt-ra csökkent.

Vendégszobák díjkötelezettségének megváltoztatása.
A 2008. évben a KÖH vendégszobákból származó az egész évi bevétel összesen: 4.014.500 Ft volt. A 2009. évet tekintve az igénybevétel díját mintegy 150 %-kal megemeltük. Ennek az intézkedésnek köszönhetően várhatóan, arányosítva 2009. 05.01-től 2009.12.31-ig összesen 6968.500 Ft bevétellel számolhatunk, ami 2010. évben további bevétel növekedést jelent.

Telefon költségek csökkentése
A vezetékes telefon havi előfizetési díjai tovább csökkentek a szerződés újratárgyalásával és a mobiltelefon számlák havi összegei is jelentősen csökkentek, mert kedvezményes percdíjakat tudtunk értünk el.

Hivatali mobiltelefon használatához tartozó keretösszegek csökkentése.
A keretmódosítás után a 2009. január és február hónapok továbbszámolt mobiltelefon használati díjait figyelembe véve, havonta átlagosan 126.704 forinttal nagyobb összeget számlázunk ki dolgozóik térítésre. A 2009. évi megtakarítás 2.530.130 Ft.

Mihályi, Döry kastély átadásának költségcsökkentő hatása.
Mihályi, Döry kastély 2008. évben felmerült költségeit a közműdíjak, a 2 fő karbantartó foglalkoztatása és a helyszínen felmerülő költségek adták, mely összesen 6.556.863 Ft volt az évben. Költségcsökkentő intézkedéseink keretében felmondtuk a vagyonkezelési szerződét és a két parkőr alkalmazását.

A pályázati források felhasználása.

A Hivatal négy esetben is eredményesen pályázott, s ezek a pályázatok – összekapcsolódva a hivatali feladatok ellátásával – részben azt is eredményezik, hogy megújulhat a szerver eszközpark, ezáltal a beruházási forrást nem terheli.
A központi támogatás jelentős csökkentésének hirtelenségével szemben nem lehet minden költséget azonnal csökkenteni. Mind a működés mind a szakmai kiadásokat tekintve Hivatalunk rendelkezik, olyan hosszú távú szerződésekkel, melyek a szerződésben vállalt kötelezetket (pl.: határozott idejű szerződések) szem előtt tartva csak jóval később mondhatóak fel vagy módosíthatóak. A dologi kiadásokon belül egyedi megrendelések, beszerzések elhagyásával kis mértékben élhetünk, de a több évre megkötött üzemeltetési szerződések, (bérleti díjak, takarítás, informatikai karbantartás) és a közüzemi szerződések csökkentése hosszabb folyamat és ezek nélkül a Hivatal működéséptelen.
A költségvetési támogatás csökkentésétől függetlenül vannak olyan szerződések, amelyek nem mondhatók fel, mert a Hivatali feladatok ellátásához nélkülözhetetlenek, valamint ezen szerződések szerződéses összegei nem is csökkenthetők.

Közüzemi szerződések és költségek

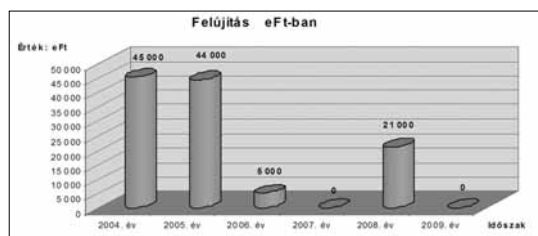
Hivatalunk számos irodával és telephellyel rendelkezik az ország egész területén, melyek zavartalan működését biztosítani kell. Ehhez szükségessé válnak közüzemek, melyek általában monopolhelyzetben vannak bizonyos területeken, s ezért nem lehet árversenyt kialakítani. Közüzemek alatt értjük a villany, gáz, távhő-, víz- szennyvíz, stb. szolgáltatókat.

Bérelt ingatlanok és ezek költségei

Hivatalunk irodai számára az MNV Zrt. nem biztosít megfelelő ingatlanokat, ezért kénytelenek vagyunk bérelni ezeket több megyeszékhelyen és a fővárosban is. Jelenleg a Filmiroda, NKB, és közvetlen szervezeti egységeink több mint fele (Budapesten, és vidéken: Debrecen, Székesfehérvár, Eger, Veszprém, Salgótarján, Szekszárd) bérelt helyiségekben kénytelen dolgozni. Ezek a bérlemények a Hivatal költségvetéséből évi 140 millió Ft kiadást jelentenek. Tavaly a Filmiroda számára bérelt helyiségek bérletét felmondtuk, és lényegesen olcsóbban a várban bérelünk számukra helyiségeket. Az éves megtakarítás mintegy 12 millió Ft.

Felújítás

Már a 2008. évi előirányzatokból sem tudtunk az intézmény üzemeltetéséhez használt ingatlanainkban jelentősebb felújításokat kezdeményezni, pedig akkor még 21 000 eFt. előirányzattal rendelkezünk is. A költségvetésben 2009 és 2010. évre tervezett 0 Ft-tal szemben itt az igény 100 000 eFt. A jelentős ügyfélforgalmat is bonyolító régiós irodáinknak (Szeged, Pécs) ilyen feltételek mellett 2010. évben sem tudjuk teljesen befejezni a felújítását. A Hivatal Táncsics M. utcai épületében kezdeményeztük a távhőszolgáltatásról való leválást, mert a gázüzemű fűtéssel jelentős megtakarításokat érünk el, de az engedélyt nem kaptuk meg.

Intézményi beruházás

Intézményi beruházási forrásból Hivatalunk csak a legszükségesebb beszerzéseket tervezi, főleg a javíthatatlanná váló, elavult eszközöket. Minimálisan olyan számítógép beszerzésekre van szükség, amelyek a pályázati forrásból nem valósíthatók meg,

illetve egy-két használt gépkocsi beszerzését a folyamatos működőképesség biztosítása érdekében. Ezen kívül tervezzük a jogszabályi előírásoknak megfelelően az iktatórendszer váltását, ami a Hivatalon belüli integrált iktatási rendszer megvalósítása miatt elengedhetetlen. Összességében a 2010. évi eredeti előirányzat nagy részét dologi előirányzatra csoportosítanánk át, pótolva ezzel az üzemeltetési kiadásokban jelentkező hiány egy részét.

Pályázatok

Még 2008. és 2009. évben Hivatalunk négy nagy pályázaton indult különböző szakmai projektek érdekében:

1. Egyablakos vámügyintézés megvalósítása – (Elektronikus Közigazgatás Operatív Program)
2. Danube Limes – Unesco World Heritage – (Területi Együttműködések Program)
 1. Táj értékek kataszterezése Európai Tájegyezmény hazai bevezetése – (Norvég finanszírozás)
 2. Közzszolgáltatás elektronizálása, informatikai rendszer fejlesztése – (Elektronikus Közigazgatás Operatív Program)

Ezek a pályázatok tavaly még nemcsak jelentős önrőt kívántak meg tőlünk, hanem azt is, hogy előfinanszírozást vállaljunk. Összességében a projektek 564.063.356.-Ft többlet finanszírozási lehetőséget jelentenének a Hivatal szakmai munkájának fejlesztésére a 2009-2011-ig tartó időszakban. A részvételhez összességében 58.554.975.-Ft előfinanszírozást kellett megoldanunk. Időközben kedvezően alakul, hogy a Danube Limes program finanszírozása átalakul, és nem kell előfinanszíroznunk. Ezt a Hivatal jelenlegi likviditási helyzete egyébként sem tenné lehetővé.

ÖSSZEZÉS

Hivatalunk a megtakarításokon és bevételnövelő intézkedéseken túl a költségvetési keretek közötti átcsoportosítással próbálja megoldani a – költségvetési támogatás jelentős csökkenése miatt – jelentkező hiányt. Előre prognosztizálható, hogy ez már olyan méreteket ölt – 285 millió Ft, hogy a minimális kifizetéseket tervezünk mind személyi, mind dologi, mind beruházási területen, akkor sem tudjuk megvalósítani.

Ugyanakkor a pályázati lehetőségeink, melyek kiemelt örökségvédelmi célokat támogatnak, de kis mértékben még mindig előfinanszírozást igényelnek tőlünk (pl. a saját erő felhasználása), tovább rontják likviditásunkat. ■

Helyesbítés:

Februári számunk 18 és 19 oldalán megjelent cikkünkbe értelemzavaró elírás és helyesírási hiba került. A cikk javított címe: Késő római kori telep Sávolyban. A képalírás pontos szövege pedig: A 218. objektum egy gödörkomplexum, a fibula és az átlukasztott érem Julianus Apostata bikát ábrázoló átlukasztott érem lelete és egy galamb alakú fibula. A szerzőtől és az olvasóktól elnézést kérünk. (A szerk.)

A tevékenységről van szó...

Világörökségtől a szellemi kulturális örökségig

Mi köti össze a Gomera szigeti füttynyelvet, a mobácsi busójárást, az azerbajdzsáni mughamot, a tangót, kínai hagyományos faszerkezetű építészeti gyakorlatot, az indonéz batikolást, a Novruz (a perzsa újév ünnepe), Szent Balázs, Dubrovnik védőszentjének ünnepét, a geledék szóbeli hagyományát, a lefkara csipkét, az Aubusson gobleint, a Kutiyattam szanszkrit színbázat, Daimokutatét (beavatási rítus Nara városban)? Azaz: mit is takar pontosan a szellemi kulturális örökség kifejezés?

SOÓS GÁBOR

Az UNESCO-ban 2003-ban elfogadott, a *Szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló nemzetközi egyezmény*, (a továbbiakban Egyezmény) szerint ezeket a gyakorlatokat a szellemi kulturális örökség definíciója köti össze. Az *Egyezmény* szerint a "szellemi kulturális örökség": olyan szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely –, amelyet közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség –, amelyet a közösségek, csoportok a környezetükre, a természettel való kapcsolataikra és a történelmükre adott válaszként állandóan újratelepednek – az identitás és a folytonosság érzését nyújtja számukra, így módon segítve elő a kulturális sokszínűség és emberi kreativitás tiszteletét. (*Egyezmény 2§ 1. részlet*)

Az UNESCO Abu Dhabiban tavaly rendezett kormányközi bizottsági ülésén a mobácsi busójárást is felvették az emberiség szellemi kulturális örökségének listájára

Fotó: Csonka Takács Eszter

A 2003-as *Egyezmény* a nemzetközi jogban szinte páratlan sikert mondhat magáénak, legalábbis ami az *Egyezmény*hez való csatlakozás, ratifikáció tempóját illeti. Az *Egyezmény* 2006. április 20-án lépett hatályba, mára 121 Részes Állama van, a végrehajtáshoz szükséges legfontosabb mechanizmusok, úgy mint a Kormányközi Bizottság a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséért, az *Egyezmény Működési Irányelvei*, az Emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listája, (és más listák), valamint a megőrzést segíteni hivatott nemzetközi pénzalap rendelkezésre állnak. Az egyes Részes Államok, az *Egyezmény* 11. cikkelye szerint kötelesek

azonosítani és megőrizni a területükön található különféle szellemi kulturális örökség elemeket, az érintett közösségek, csoportok és civil szervezetek bevonásával. Ennek első lépése a területükön található szellemi kulturális örökség számba vétele és nemzeti jegyzék felállítása. Az állam számára javasolt további megőrzési eszközök: megfelelő *policy*-struktúrák és tervezési keretek kialakítása; intézményi struktúra felállítása; tudományos, szakmai és művészi kutatás előmozdítása ezen a téren; jogi, szabályozási és pénzügyi keretek kialakítása a SZKÖ átadásának és az ahhoz való hozzáférés elősegítésére, valamint ezzel kapcsolatos dokumentációk létrehozására. És természetesen kiemelt szerepet kap az oktatás minden szintje és minden formája, valamint a társadalmi tudatosítás az SZKÖ társadalmi elismerése érdekében.

A SZKÖ egyezmény egyik inspirációs forrása, legalábbis ami az egyezmény szerkezetét illeti, az 1972-es *Egyezmény a világ természeti és kulturális örökségének védelméről*, közismertebb nevén, a „Világörökség Egyezmény” volt. Ugyan az 1972-es Egyezmény kulturális örökség definíciójában, de még inkább az Egyezmény többször átdolgozott *Működési Irányelveiben* (a Világörökség Listára kerülés *kritériumai* között) szerepel olyan is, ami teret engedett és enged az épített örökség, de még inkább az örökségi helyszínek (pl. kultúrtájak) nem-tapintható, ún. *intangible* aspektusainak. Az ilyen nem-tapintható aspektusokat nyílt elismerése pl. a *Világörökség Listára* kerülés kritériumai között a vi. „asszociatív kritérium”: „a helyszín közvetlenül és megfoghatóan kötődik olyan eseményekhez, élő hagyományokhoz, elképzelésekhez, hiedelmekhez, művészeti vagy irodalmi alkotásokhoz, melyeknek kiemelkedő egyetemes értéke van”. Ugyanakkor, ha számba vennénk a többi hat kulturális kritériumot, azt láthatnánk, hogy gyakorlatilag minden *tangible*, tapintható jellegű kritérium mögött *intangible*, nem-tapintható tudás, gyakorlat, hatás stb. húzódik meg és ez nem is kellene, hogy meglepő legyen: a tárgyi vagy (kultúr)táji kultúra példái – melyeket a Világörökség Listára vétellel elismerünk – nem-tapintható értékek, azaz tudás és gyakorlatok megtestesülése, kifejeződése. A *Világörökség Egyezmény* közel negyven éves története is azt mutatja, hogy ezek a nem-tapintható aspektusok egyre nagyobb elismerést kaptak: a *Világörökségi Listára* vétel kritériumainak időszakos újraértelmezése és újrafogalmazása (legutóbb 2005-ben), a kultúrtáj fogalmának kidolgozása (1992) és tág alkalmazása, a „Narai

dokumentum a hitelességről” (1994) mind azt jelzik, hogy – összhangban a kulturális örökség fogalmának fokozatos kiterjedésével – a világörökség kritériumrendszere is bővült. Joggal tehető fel a kérdés, hogy ha a nem-tapintható kulturális örökség legitim módon elismert a világörökség fogalmkörében, akkor miért volt egyáltalán szükség új egyezményre? A válasz természetesen többrétű. Fogalmi szinten a kérdés úgy ragadható meg, hogy a *Világörökség Egyezményben*, és még inkább megvalósításának gyakorlatában, a kulturális örökség értékelésének, megítélésének súlypontja nem a nem-tapintható, hanem a tapintható, tárgyi dimenzióra esik. Míg a kulturális világörökség esetében végső soron mindig világörökségi *belyszín*ről van szó, addig a szellemi kulturális örökség csak másodsorban foglalja magába a tapintható, helyszíni elemeket: alapvetően gyakorlat, tudás és tevékenység. Nem mintha a kulturális világörökség mögött nem lenne gyakorlat és tudás: ez hozta létre és, jó esetben, tartja is fenn őket (ld. kultúrtájak, de akár a karbantartásra/felújításra szoruló épületek esete is). De míg a kulturális világörökség inkább a kész termékről szól, azt kívánja – lehetőleg hiteles formájában – megővni, addig a szellemi kulturális örökség a tevékenységről, a jelenleg is folyó gyakorlatról (legyen az mesemondás, zenélés, fazekasság, tetoválás, bábjáték, ősi/népi gyógyászat) szól. Utóbbi esetében a hitelesség/autenticitás, legalábbis az 2003-as egyezmény kontextusában, nem is esik igazán latba, mert a közösségi gyakorlat dinamikus változékonyságát deklaráltnan elfogadják.

Ami fogalmi szinten talán csak nüánsznvi hangsúly-eltolódásnak tűnik egy összetett értelmezési és értékelési mezőben, az egyrészt közel kétszáz éves európai történelmi gyakorlatban gyökerezik, másrészt a fogalomkészlet alkalmazása során messzeszemenő jelentőséggel bír a különböző történelmi tapasztalatokban gyökerező kultúrák produktumainak elismerése terén: ld. a *Világörökség listát*, mely az egész emberiség közös örökségét hivatott reprezentálni, de az európai típusú kultúra helyszínei többségben, egyesek szerint el/túlnyomó többségben szerepelnek rajta. Itt és most nem tudok kitér-

Világörökség Listán nem kellően reprezentált afrikai, bizonyos ázsiai és latin-amerikai kultúrák nemzetközi elismeréséhez új fogalmi rendszer volt szükséges

ni ennek az 1990-es évek óta sokat emlegetett „kiegyensúlyozatlanságnak” sem a konkrét és mélyebb okaira, sem a „vád” árnyalására, és még kevésbé a kiegyensúlyozás lehetséges módjaira. Az azonban könnyen belátható, hogy a modern európai kultúrkörben mintegy kétszáz éve újra/megfogalmazott *patrimoine, heritage*, örökség, műemlék kifejezések alapvetően egy lineáris szemléletű európai történelemben születtek, melyben az épített, „monumentális” örökség számított igazán műemléknek és/majd kulturális örökségnek. Ennek a „monumentális” örökségnek a kvázi-hegemóniája az 1990-es évek óta megszűnni látszik mind globálisan, mind az európai kultúrkörön belül. A *Világörökség Listán* nem kellően reprezentált afrikai, bizonyos ázsiai és latin-amerikai kultúrák nemzetközi elismeréséhez új fogalmi rendszer volt szükséges, még ha az elismerési mechanizmus (egyezmény és „listázás”) változatlan is maradt. A 2003-as SZKÖ egyezmény látványos sikerének okai meglátásom szerint abban rejlenek, hogy sikeresen reagáltak bizonyos kulturális és egyúttal nemzetközi kultúrpolitikai kihívásokra, melyek egyfelől az úgynevezett hagyományos és közösségi kultúrát, másfelől fejlődő országok kultúráinak és társadalmainak nemzetközi reprezentációját és presztízsét illetik. ■

„a belyszín közvetlenül és megfoghatóan kötődik olyan eseményekhez, élő hagyományokhoz, elképzelésekhez, hiedelmekhez, művészeti vagy irodalmi alkotásokhoz, melyeknek kiemelkedő egyetemes értéke van”

Csak a világörökségről van szó?

Egy nemzetközi kutatócsoport, Aline Brochot, (Paris), Serge Briffaud (Bordeaux), Giuliana Biagnoli (Pisa), és Ónodi Gábor, (Gödöllő) vezetésével, az előterjesztés, kiválasztás, minősítés, kezelés, fejlesztés folyamatait elemezte három, világörökségi címmel bíró borvidéken, Tokaj–Hegyalja, St. Emilion és Cinque Terre területein. Bár az általuk közösen készített összefoglaló, amely egy részjelentés tanulságait összegzi, még nem tekinthető a kutatócsoport végleges álláspontjának, az elemzés, megállapításai miatt, több mint tanulságos. Reméljük, hogy a rövidített, szerkesztett változat segít megértetni a Tokaj világöröksége körül kirobbant vitát.

ÓNODI GÁBOR

Atáj- és helyi politikák, hatalmi viszonyok Egy terület kultúrtájként való világörökséggé nyilvánítása szükségképpen magával hozhatja egy új, a közigazgatás területi egységeitől eltérő területi egység kialakulását valamint az értékvédelem szempontjainak megfelelő új területkezelési eljárások megjelenését.

A világörökségi cím „megszenteli” az értékeket, és arra kényszeríti az e javakkal gazdálkodókat, hogy a hatalmukat a térségben fennhatóság helyett inkább felelős kormányzásként határozzák meg, amely a közjó védelmével és fenntartásával kapcsolatos felelősség szellemiségét terjeszti, és így határozza meg magát. A három vizsgált esetben ennek ellenére a kormányzás megvalósítása inkább lehetőség, mint sikeres gyakorlat. A cím elnyerésével mindenesetre a helyi vezetők pozíciójukban megerősödve, bizalmi tőkét és tágabb cselekvési határokat nyertek.

Cinque Terre esetében, a világörökséggé nyilvánítás kezdeményezője, Riomaggiore volt polgármestere lett a Nemzeti Park az elnöke, s ez széles hatáskörrel felruházva, lehetőséget nyújtott számára, hogy a kezét továbbra is rajta tartsa a területen, és egyben a saját települését, – amely a park székhelye – a terület fő vonzerejévé tegye. A Cinque Terre-i Nemzeti Park létrehozása, többek között, lehetővé tette az innovatív agroturizmus kibontakozását, valamint a megműveletlen földek visszavásárlását, s ezzel a világörökségi címmel kitüntetett, védett teraszos hegyoldalak helyreállítását.

Saint-Emilionban nyolc önkormányzat a világörök-

ségi területtel megegyező területen alakította meg a kistérségi települések szövetségét. Megalakulása jelzi, hogy a borászati ágazat mellett egy új, politikai hatalom bukkan fel, melynek legitimitását a közjó szolgálata és a táj kezelése alapozza meg. A szövetség képviselői így magukhoz ragadhatták a kezdeményezéseket ott, ahol eddig kompetenciáik vitatottak voltak.

Ami Tokaj-Hegyalját illeti, a világörökségi cím elnyerésével Tokaj polgármestere számára lehetőség nyílt fontos folyamatok irányítására, s arra, hogy városa a helyi élet fordítókörongjává váljon. A kutatás eredményei bizonyítják, hogy a világörökséggé nyilvánítás folyamata fontos szereppel bírt bizonyos helyi hatalmi erők megerősödésében. De az is bebizonyosodott, hogy a folyamat konfliktusokat és akár alternatív-hatalmakat is szült, amelyek a felterjesztés eredeti haszonélvezői mellett új pozíciókat bódítottak meg.

Éppen ez a helyzet Tokaj-Hegyalján, ahol két konf-

A Béres birtok központi épülete Erdőbényén (épitész: A. Gall)

Az erdőbényei medence tájképe, felhő formájában válik látbatóvá az aszársodás beindulásáboz nélkülözhetetlen, a Bodrog felől áradó, nedves levegő.

liktusnak köszönhetően (az egyik egy völgybe tervezett vízerőmű, a másik pedig a világörökségi terület szélére tervezett hőerőmű esete), természetvédő szervezetek, vállalkozók, és a Tokaji Nagy Borok Egyesülete összefogtak, hogy megvédjék érdekeiket.

A táj különlegessége, mindennapisága, az értékek azonosítása és annak tétjei

A világörökséggé nyilvánításhoz kivételes, egyetemes értékek megléte szükséges. Meg kell határozni, hogy milyen objektumokban vagy folyamatokban testesül meg az érték, hogy miféle tevékenységek hozták azokat létre, illetve, hogy kinek a feladata azokat fenntartani.

Az UNESCO több tekintetben történelmietlen időtlenség felé terelik az előterjesztések készítőit, a világörökségi értékek meghatározására vonatkozó követelményekkel. A tájak helyi sajátosságaik szerinti összetettsége, komplexitása eltűnik az előterjesztésekben, az előterjesztők abbéli igyekezete miatt, hogy megfeleljenek a táji értékekre vonatkozó kritériumrendszernek.

A három világörökségi címre pályázó az összehasonlított előterjesztésekben háromféle „tájmodell” szerint határozta meg a tájak különlegességeit:

Cinque Terre esetében a táj a „szabad ember” által alkotott mű; ennek felelnek meg az, akár „posztmodern agrárutópiák” közé is sorolható, folyamatosan zajló, sok tekintetben sikeres fejlesztési programjaik is.

Saint-Emilion esetében a „jó gazda” „jól fészült” táját mutatják be, amely elsősorban a szőlőre, borra vonatkozó eredetvédelmi törekvések és a családi birtokok, a dinasztikus öröklés köré szerveződő társadalom védelmének az eredménye.

Tokaj-Hegyalja esetében „uradalmi” táj jelenik meg előképként, egyébként ez volt a 90-es években megkezdett újjáépítés, privatizáció vezérgondolata is. Ezzel teljesen összhangban van az a tény, hogy az előterjesztésben az 1945-90-ig terjedő időszak ismertetése teljesen hiányzik.

A kutatás során kiderült, hogy ezeket a modelleket és következményeiket nem vitatták meg sem helyben, sem pedig a nemzetközi szakértők részvételével lezajlott bírálati eljárások során. Bár az UNESCO szakértői a helyszíni bejárásokat követően nyilatkoztak az értékek minőségéről, de arról nem, hogy ezek fennmaradása, fenntartása mit is jelent gazdasági és társadalmi szempontból.

A helyi lakosság és a világörökségi cím

Az UNESCO által adományozott cím kétségkívül ösztönző, de azzal is jár, hogy a helyi lakosok kétkedve viszonyulnak a saját lakóhelyüknek mások által tulajdonított értékekhez. A helyi lakosokat többnyire kihagyták a felterjesztés folyamataiból. A cím elnyeréséről csak utólag értesültek, és ekkor, hirtelen szembesültek azzal, hogy mindennapi életük egyszeriben „kivételes” értékévé vált, és a továbbiakban már – legalább is szimbolikus értelemben – nem csak az övék, mégis nekik kell gondoskodniuk annak védelméről, fejlesztéséről. Ebben rejlik a világörökségi politika egyik paradoxonja; feloldása pedig csak a részvételi demokrácia gyakorlatának újragondolásával képzelhető el.

A kivételességről folyó „hivatalos” diskurzus mélyen átszövi a társadalmat. A lakosok nagy része egyszerűen büszke arra, hogy világörökségi helyszínen élhet, másrészt viszont a nyilatkozataikban gyakran alternatív, személyes értékeként felbukka-

nó „intim tájrészletek” mégsem szerepelnek az előterjesztésekben.

A magterület és a pufferzóna megkülönböztetése automatikusan vezet új centrumok és új perifériák közti elkülönüléshez, ezeket ugyanis eltérő státuszszal és eltérő értékekkel ruházza fel az elnyert cím. Az ebből fakadó alá-fölérendeltség és az eltérő eljárásrend helyenként ellenségesebbé teszi a szomszédsági viszonyokat és a helyi identitás újrāépülését illetően is nehézségeket okoz.

Tokaj-Hegyalján az új területi folyamatok nagyban hozzájárultak a befektetők és helyi társadalmi csoportok közötti ellentétek feléledéséhez. Ehhez hozzájárul annak tisztázatlansága is, hogy vajon az eseményeket a rendszerváltozás, a földprivatizáció vagy éppen a világörökségi cím következményei okozzák-e.

Cinque Terre esetében a Nemzeti Park létrehozása és a hatalom Riomaggiore városában való koncentráció hozta felszínre a történelmi ellentéteket Monterosso városával, s a címbirtokos területen fekvő Porto Venerével is, amely nem is lett része a Nemzeti Parknak. A területi megosztottság következménye, hogy a világörökségi területre még mindig nem készült kezelési terv.

Ami Saint-Emilion városát illeti, kiváló híre egyre nő, s egyedüli elismert vonzerőként jelenik meg, főképp a turisták körében, míg a többi település csak háterszágként szerepel.

A különféle szempontú megosztottságok ismeretében egyre inkább körvonalazódik a területek jövőjét illető legalapvetőbb probléma: a világörökségi cím hasznáinak „fenntartható” és „méltányos” elosztása.

Egyedi példája ennek a Tokaj-Hegyalján 2008-ban kibontakozott konfliktus. A pufferzónában fekvő Szerencs városába tervezett hőerőmű létesítése ellen a hegyaljai értékvédelmi és borászati szervezetek tiltakozó mozgalmat szerveztek, de ennek hírére kilenc település jelentette be, hogy „kilépnének” a világörökségi területből, mert az erőmű létrehozásában és egyéb ipari, bányászati fejlesztésekben több fejlődési lehetőséget látnak, mint amennyit a világörökségi cím kínál.

A globális szinten kialakult univerzalista tájpolitikai, értékvédelmi filozófia és annak helyi szinten történő alkalmazási nehézségei arra készítetnek, hogy újragondoljuk mind a világörökségi politika alkalmazhatóságát, elfogadhatóságát és társadalmi hasznosságát.

A „táj”, „kultúrtáj” és a „térsg” kategóriák alkalmazhatósága

A felterjesztési folyamatokban részt vevők megnyilatkozásai a tájat nem mindig mint konkrétan léte-

A táj, Riomaggiore látképe és a teraszok, báltérben a Földközi tenger.

zót jelenítik meg, hanem inkább úgy, mint egy olyan „borítékot”, amelybe beletehető bármi, amely annak kivételességét bizonyítja. A kutatás keretében megismert tájakat kevésbé írták le, még kevésbé „fejtték meg” eddig, abban az értelemben, hogy nem vizsgálták a látható dolgok és a mögöttük rejlő társadalmi-gazdasági, természeti tényezők kapcsolatait. A felterjesztési dokumentumokban a táj átalakulásaira, az azokat meghatározó tényezőkre vonatkozó leírások csaknem minden esetben erőltetettek, abból a kényszerből fakadnak, hogy bizonyíthatassák az örökölt táji formák és értékek állandóságát.

Ami a „kultúrtáj” fogalmát illeti, az sehol nem épült be a helyi közgondolkodásba, mivel az UNESCO

és más szervezetek erre vonatkozó koncepcióit nem vették át és főképpen nem vitatták meg nyilvános fórumokon. A fogalom tisztán formális értelmezését bizonyítja az egyik riportalany sokatmondó megjegyzése, miszerint „mindegy, milyen kategóriában, de kapja meg a terület végre a világörökségi címet”.

A „borvidék” névvel jelzett „helyszín” (site), illetve a mozaikosan elhelyezkedő védett „helyszínek és objektumok” együttesen nagyon összetett „térsgyi kategóriát” képeznek, melynek tervezésével, kezelésével kapcsolatos kritériumok az UNESCO által megszabott követelmények szintjén sem eléggé tisztáztak. Az épített műemlékek értékőrző hasznosítására vonatkozó szakmai rutin sem minden tekintetben alkalmazható a dinamikusan alakuló „táj”

- valóságos értékeinek meghatározására, tekintettel a „táji elemek” változatos kölcsönhatásaira, rendszereire, időbeli dinamikájukra, valamint

- azok értékőrző, fenntartható hasznosítására, tekintettel a „tájban” zajló folyamatok sokféle, esetenként ellenérdekelt szereplőjére, a „tájkép” és a mögötte rejlő társadalmi, gazdasági feszültségek megoldási igényeire.

A feltárt problémákkal együtt is egyértelműen hasznosnak, az UNESCO Világörökségi Bizottság céljait szolgálónak lehet tekinteni a cím megítélését mindhárom esetben, mert az, mindhárom helyszínen elindított olyan állami, kormányzati és helyi, civil és vállalkozói folyamatokat, amelyek korábban csak remények, ígéretek formájában léteztek. ■

St. Emilion, a precízen, minden talp alattnyi földet a szőlőtermelésnek áldozó táj

A fotókat a szerző készítette

Kortárs magyar képzőművészeket díjazott a MÚOSZ

A kortárs magyar képzőművészet alkotóit köszöntötték a Magyar Újságírók Országos Szövetsége új, Vörösmarty utcai székházában március 8-án. A MÚOSZ Építészeti, Képző- és Iparművészeti Szakosztálya idén alapított díjait – Gyarmathy Tibamér születésnapján – Vadász György és Czétényi Piroska építész, Gyémánt László festő, Víg Tamás szobrász, Schrammel Imre porcelán- és kerámiaművész, valamint Rác András festő- és mozaikművész vehette át.

A VI. kerületi Vörösmarty utcai épületet Soltész László tervei alapján építették át. Az egykori Keglevich-ház 2009-ben készült el, a MÚOSZ a múlt év végén költözött be az épületbe.

Az utcáfronon elhelyezkedő, szecessziós vonásokat mutató eklektikus épületrészt a műemlékvédelmi előírásoknak megfelelően újították fel, a telek hátsó épülete, valamint a hátsó és az első traktust összekötő szárny a modern építészet szellemében nyerte el mai formáját. – „Ez a környezet méltó az újságírókhoz, méltó ahhoz az értékteremtő hagyományhoz, melynek képviselőit ma kitüntették” – fogalmazott *Fegyverneky Sándor* országos főépítész, megköszönve a művészetekről író újságírók munkáját. A díjátadó ünnepségen elsőként a *Dr. Pogány Frigyes*ről elnevezett építészeti díjat adták át: *Vadász*

Györgyöt mint egykori tanítvány és munkatárs, *Baráth Etele* országgyűlési képviselő köszöntötte. *Gerő László* építészről, a hazai műemlékvédelem kiemelkedő alakjáról – a Műemlékvédelem című folyóirat egykori szerkesztőjéről – kapta nevét a szakosztály műemlékvédelmi díja, amit – *Mezős Tamás*, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnökének laudálása után – a díj történetében elsőként *Czétényi Piroska* építész vehetett át

Gyémánt László festőművésznek *Bereczky Lóránd*, a Magyar Nemzeti Galéria volt főigazgatója adta át a Gyarmathy Tibamérről elnevezett festészeti díjat. Kerényi Jenő emléket őrző szobrászati díjat *Víg Tamás* szobrászművész kapta. Életművét *Marosi Ernő* művészettörténész, akadémikus idézte fel. A 20. századi magyar formatervezés vezető személyiségéről, *Németh Aladárról* elnevezett iparművészeti díjat *Schrammel Imre* porcelán- és kerámiaművész vehette át *Bendzsel Miklóstól*, a Szabadalmi Hivatal elnökétől.

A MÚOSZ Építészeti, Képző- és Iparművészeti Szakosztálya *Rác András* kolozvári festő-, mozaikművészt Különdíjjal jutalmazta. A holokauszt-élményre fájdalmasan reflektáló életművet *Donáth László* evangélikus lelkész, országgyűlési képviselő méltatta.

Amiről a Felügyelet beszámol I. Közép- dunántúli Iroda

Sikerek – kudarcok

A most induló számunktól kezdődően folyamatosan közöljük az Irodák elmúlt évi felügyeleti munkájáról szóló beszámolók rövidített, szerkesztett változatát. A Közép-dunántúli Iroda műemlék felügyelői munkáit ismertető összeállítást Németh Katalin vezető felügyelő készítette.

NÉMETH KATALIN

A régió három irodájában nyolc műemléki felügyelő dolgozik. Faragóné Godó Mária (GM), Halász István (HÍ), Holcsek Eszter (HE), Jordanits Anett (JA), Martinné Staszny Éva (SÉ), Máthé Géza (MG), Tasnádné Kovács Borbála (KB) és Németh Katalin (NK). Művészettörténész szakreferens: G. Lászy Judit (LJ)

Összességében a korábbi évekhez hasonlóan megállapíthatjuk – írja Németh Katalin –, hogy siker az egyre bonyolultabb, igazságtalanabb és átláthatatlanabb, az építészeti tervezést és a kivitelezést és ezzel a műemlékvédelmi munkát is folyamatosan nehezítő szabályozások sűrűjében csak megszállott következetességgel érhető el. Siker az olyan műemlék felügyelői tevékenység, amikor sikerül lassítanunk, egy-egy emlék pusztulását, vagy ha egy helyreállítás során összehangoljuk a kutató-építész és a tervező-restaurátor-kivitelező tevékenységét.

Fontos és sikeres a restaurátor referensekkel való együttműködés.

A restauratori engedélyeket egységes szemlélettel és szakmai szempontok szerint adjuk ki, ha több restaurátor dolgozik egy munkában, minden restaurátor névre szóló engedélyt kap és felelős a tevékenységéért – nem lehet elfedni a (sokszor váltakozó, nem szakember) részvevőket egy „vezető restaurátor” vállalkozó megnevezésével. A szétesett, szabályozatlan zsúrizés/konzultációk szakszerű, a megbízók és restaurátorok számára is elfogadható kereteinek kialakítása eddig eredményes volt.

Komárom-Esztergom megye:

Súr, Római kat. templom külső-belső felújítása: A restaurálás és belső festés (1942) rekonstrukciója (Velledits Lajos) és az építési munka kivitelezése (Máthé Zsuzsa) is magas színvonalon valósult meg. Visszaállt a templom enteriőrjének eredeti teljes egysége, még folyamatban van a belső berendezés helyreállítása. (KB)

Esztergom, Babits Mihály Emlékház felújítása: Mustrán bemutatva (KB)

Dunaalmás, Öregmalom felújítása, molnárház helyén új épület építése: Mustrán bemutatva (KB)

Esztergom, Széchenyi téri műemléképületek homlokzatszínezése:

A város először kategorikusan elutasította a műemlék épületek esetében is a restauratori szondázást a történeti színek felkutatásához. Végül mégis elkezdődött a kutatás. (KB, LJ)

Tata Jenő-malom felújítása: a romos malom átkeült az Önkormányzat tulajdonába. Az Önkormányzat elkészítette a malom hasznosításának tervét, és az építési engedély birtokában pénzt nyert a

felújításra. Jelenleg a kutatások folynak, a kivitelezés csak ennek befejezte után kezdődik el.

Tata Kristály Szálló

Elkészült a II. ütem, a további fejlesztésre folyamatosan pályáznak. (GM)

Fotó:
Faragóné Godó
Mária

Tata, Fellner által tervezett Szentkereszt templom

Végre sikerült az egyháznak pénzt biztosítani az életveszélyes torony felújítására. Sajnos egyelőre csak az egyik toronyra elég a pénz. (GM)

Esztergom, Déli kanonoksor: a kiemelkedő jelentőségű műemlék-együttes egyik tagja. Miután az

A felvételt a
Balassa Bálint
Múzeumnak
köszönjük

északi kanonoksor felújítása Citrom-díjat kapott, a művészettörténész és restaurátor szakreferensekkel együtt a felügyelő megpróbálja elérni az engedélyezési folyamathoz elengedhetetlenül szükséges tudományos dokumentáció, műemléki értékléltár, illetve a restaurátori kutatás elkészíttetését. (KB)

Esztergom, Szent István Artézi Fürdő és Fürdő Szálló telekalakítási és építési engedélyezése: a három központi tervtanácsot is megjárta és továbbfejlesztett terv megvalósulása kútba esett, a beruházó a jövőben mással próbálkozik. (KB)

Esztergom, Főszékesegyház (kiállítótér a volt levéltár helyén, altemplomban urnatemető kialakítása): Noha évek óta folyik a Bazilika különböző részein annak jelentős részeire kiterjedő, nagyszabású és a funkciókat gyökeresen átalakító felújítás, mind a mai napig nem készült semmilyen tudományos dokumentáció és a felújítás által érintett részokről szóló értékléltár. Jegyzőkönyvben, tervtanácsokon, konzultációkon ennek pótlását haladéktalanul előírtuk. (KB, LJ)

**Fejér megye
Székesfehérvár, Árpád Fürdő**

A felújítás során a felügyelő, többször a szakrefe-

Fotó:
Holcsek Eszter

rensek segítségét is igénybe véve folyamatosan figyelemmel kísérte a kivitelezést. Ennek is köszönhető, hogy a medencetér, a kabinok, az előcsarnok és a kerek társalgó felújítása szépen sikerült. (A *kudarc*, hogy az átadás előtt pénzühiányra hivatkozva borzalmas radiátorokat szereltek fel.) (GM)

Székesfehérvár, Fejér megyei levéltár

Az elmúlt év legnagyobb beruházása a levéltár két épületének felújítása volt. A szerteágazó építészeti és restaurátori munkában minden szakág jeleskedett. Az apróbb hibák ellenére az összkép kiváló. (HI)

Fotó:
Halász István

Kiemelkedő restaurátori munka volt a **ciszterci templom főoltárának restaurálása**. (HI)

Székesfehérvár és a magyar műemlékvédelem jelentős „sikere”, hogy 2009-ben még nem dőlt el végérvényesen a romkert sorsa, nem történt helyrehozhatatlan hiba.

Mór, tiprómalom hasznosítása

Az elnagyolt tervek ellenére részben elfogadható eredmény született. Megmaradt a bejárati kapu, a tetőtérben a fedélszerkezet (feliratokkal), a csigalépcső.

Kudarc, hogy a belső udvar burkolata beton térkő, a szárazmalom keringőjét a meglévő burkolat alatt megtalálták, de bemutatása az új burkolatban a kivitelező gyengesége miatt elmaradt, a gépészeti vezetékek elrejtését tervek hiányában a helyszínen próbáltuk megoldani, kevés sikerrel. (SÉ)

Kudarcok, problémák:

Kilátástalannak tűnik számos jelentős műemlék jövője, pl: Velence-Meszlényi kastély, Dég-Festetich kastély üvegház és dézsmapincék, Lepsény-Nadasdy kastély, Soponya-Zichy kastély, Lovasberény-Czirákly kastély, Káloz-Zichy kastély.

Veszprém megye

Népi lakóházak helyreállítása:

Kővágóörs, Jókai u. 18.

Siker: A felügyelő az MKDK közreműködésével végezte az épületkutatást, a kutatás eredményeit publikálták és a helyreállítás a kutatási eredményekre támaszkodott.

A romos állapotú épület szerkezeti megerősítése bravúros módon megtörtént.

Kudarc, hogy a konyhai kemence a korszerűsítés áldozata lett, nyílászárók a részlettervektől eltérően pontatlanul készültek, s a kémény fedköveit többszöri jegyzőkönyvezés és egyeztetés ellenére sem javították. (HE)

Barnag, Fő u. 66.

Siker: Az MKDK közreműködésével elvégzett részleges épületkutatás, a homlokzati tagozatok pontos felmérése, vakolatrétegek vizsgálata megtörtént, a vakolatjavítást az eredeti felületek megtartása mellett végezték, és megtörtént a nyílászárók értékléltára és az értékes eredeti szerkezetek felmérése. Műemléki szempontból kiemelkedő sikernek számít, hogy a nyílászáró korszerűsítés az eredeti szerkezetek megtartásával készült. (HE)

Magyarpolány, Petőfi S. u. 13

Vakolatdíszek, tagozatok javítása és rekonstrukciója helyszíni szondázó falkutatás és archív felvételek alapján, a nyílászáró korszerűsítés és újragyártás a meglévő szelvényméretek és profilok megtartásával készült. *Kudarc* a vakolatarchitektúra részleges megsemmisülése a kivitelező felkészületlensége miatt. (HE)

Szentbékáll, Petőfi u. 6.

Siker, hogy a tulajdonok kötelezése által sikerült elérni a tulajdonosváltást és az állagmegóvás megkezdését a romos épületen. Az MKDK közreműködésével elkészült az épületkutatás, és a kutatás eredményeit felhasználva készültek a helyreállítási tervek. A szerkezet megerősítés a rendkívül rossz állapotok ellenére megtörtént. Sajnálatos, hogy nem hagyományos fakötésekkel készült a tetőszerkezet. (HE)

Szigliget, Kossuth L. u. 9

Az MKDK közreműködésével elkészült a szondázó falkutatás. A korábbi értékvesztéssel járó felújítások végigkötése megtörtént, ezek eredményeit a helyreállítási terv figyelembe vette.

Kudarcnak nevezhető a fentiek ellenére engedély nélkül megkezdett kivitelezés, a kivitelező felkészületlensége, a tervezői művezetés hiánya. Az építető túlzott önállósodása a kivitelezés során további értékvesztésekhez: teljes szerkezeti cserékhez, hibás anyaghasználathoz, stílustalan belső kialakításához vezetett. (HE)

Alsóörs Középmál 1280

Az előző tulajdonost hiába próbáltuk az épület állagmegóváására felszólítani, az jelenlegi tulajdonos eredeti állapotában szeretné helyreállítani a prэшházat. I. ütemben a leromlott állapotú épületre új, a régivel megegyező tetőszerkezet készült hagyományos fakötésekkel, gondos kivitelű nádfedéssel, NKA pályázati támogatással. (SÉ)

Aszófő Vörösmál 17.

Az elnagyolt engedélyezési terv javítása során a bővítmény jobban illeszkedik a védett pincéhez, a védett rész nyílászárói javítva megmaradtak, az újak ezek mintájára készülnek. (SÉ)

Balatonakali Fenyehég

Jelentős sikernek tekinthető, hogy a műemléki környezetben épült új prэшház, nyaraló szép példája az illeszkedésnek. (SÉ)

Nagyigmánd, Rákóczi u. 5.

Kudarcnak, hogy az ideiglenesen védett épület megmentésére tett kísérletek az önkormányzat hibás értékvédelmi szemlélete és a tulajdonos szándékai miatt többszöri személyes egyeztetés, fejlesztési javaslat ellenére kilátástalan; fennáll a kártalanítási per veszélye. (HE)

Kudarcnak, hogy az ideiglenesen védett épület állapota folyamatosan romlik, javító szándékú javaslataink rendre nem találnak meghallgatásra. Az önkormányzat eleinte segítő szándéka mára elmaradt. (SÉ)

Tihany, Petőfi u. 12.

Nem sikerült megfelelő színvonalon a felújítás, tetőtéri nyílások riasztóan nagyok, vakolattagozatok, nyílászárók problematikusak, *kudarcnak* tekinthető. (NK)

Somló kistérség hat település közös TRT

A helyszíni bejárás után részletes örökségvédelmi vélemény készült, egyedi műemléki, történeti táji és

Fotó:
Holcsék Eszter

helyi védelmi javaslattal. Sajnos a történeti táj, világörökségi várományos terület felterjesztésének, illetve a védetté nyilvánításának menete a Hivatalon belül bizonytalan. (HE)

Vöröstó MJT

Kudarcnak, hogy többszöri próbálkozás ellenére sem sikerült a település vezetőjét megnyerni az örökségvédelmi alapú fejlesztések és pályázatok beindításához, és a helyi lakosok, ingatlan tulajdonosok értékőrző szemléletének, jogkövető magatartásának kialakításában sem történt előrelépés. (HE)

Szigliget MJT

A TRT felülvizsgálatánál a védett terület jellegéhez nem illeszkedő nagyberuházások lecsendesítése sikeresnek mondható. Elkészült az Ófalu jelenlegi állapotának telkenkénti felülvizsgálata, a védett terület lehatárolásának felülvizsgálata.

Kudarcnak, hogy a településvezetést a folyamatos kapcsolattartás ellenére sem sikerül megnyerni a közterületek színvonalas fejlesztésének (tervpályázat a főterre, térfal rekonstrukciók, Várhegy csapadékvíz vezetése stb.) megindítására. (HE)

Ugod - Római Katolikus Plébánia

Siker, hogy az épület hátsó része a jelenleg is érvényes építési engedélyben szereplő totális felújítás helyett, nem lakócéllra szolgál majd, hanem az eredeti állapotában meglévő nyári konyha, kamra és istálló helytörténeti kiállítás bemutatására.

Kislód, rk. templom..

A szentély restaurálása, különböző szakági restaurátor vizsgálatok a teljes templombelsőben, amit a restaurátor és kutatási referens valamint a felügyelők együttes munkája nem kis mértékben segített, egyértelmű siker. Elkészült a háborúban megsérült Szent Imre üvegablak restaurálása, sekrestye és szentély közti ablak restaurálása. Azóta megtörtént az

Fotó:
G. Lászlaj Judit

Szigliget vára
Fotó:
Civertan Bt.

összes fa berendezési tárgy restaurátori kutatása. A Hivatal hatékony volt, érvényesült a tanácsadói, szó szerinti KÖZ- SZOLGÁLATI szerepe együttesen az engedélyező hatósági jogkörrel. (JA, LJ)

Ósi, rk templom

A főpárkány leomlása 2004-ben történt, sokáig reménytelennek tűnt a helyzet, pedig a II. világháború után tákolt, műemléki értéket nem képviselő, műszaki szempontból életveszélyes fedélszék cseréjére évekkel ezelőtt elkészült az engedélyezési terv. Végre elkezdődött a felújítás, a tetőszerkezet és a fedés elkészült, a főpárkány megmaradt részeit stabilizálták, de a teljes helyreállításhoz még további források szükségesek. (SÉ)

Sütemeg vár pályázati pénzből történő helyreállításának tervezése jelenlegi szintén *kudarc*, bár az sikernek is nevezhető, hogy az építési engedély a műemléki szempontok szigorú figyelembe vétele mellett készült, és az elutasított kiviteli terv után talán lesz eredménye a folyamatos és kitartó felügyelői konzultációknak. (MG)

Somló vár

A bedőléssel fenyegető alsó vár DK-i falszakasz megerősítése elkészült, de a lőrések, ablakok kiegészítése felmérés, fotódokumentáció, kutató értesítése nélkül történt! (MG)

Csobánc- vár

A falak, támpillérek állagvédelme halad, az Öregtorony „partizán” feltárását a felügyelő leállította. (MG)

Fotó:
Németh Katalin

Szigliget vár

A barokk konyha elkészült, érthető, látványos, szakszerű rekonstrukció. (MG)

Sütemeg plébániatemplom:

A Maulbertsch falkép restaurálása a szakreferensek II. ütem: jó színvonalú kivitelezés, a tervező utódokumentációt készített. A kutatás kicsit előre szaladt, folytatni kell a konzerválást. Az állami erdőgazdaság csodálatos partner, megemlítené Farkas Attila igazgató (MG)

Taliándörögdi „reneszánsz” festett ház végre kidúcolva áll, festés szélezve, biztosítva. Kicsiny siker, de három év munkája van benne. (MG)

Balatoncsicsó templomrom

A Hivatalunk által elrontott rom újra konzerválásának I. üteme jó minőségben elkészült (5 év alatt sikerült elérni) (MG)

Zirc apátság:

A középkori romok konzerválása jó, hogy elkészült, de nem szép. A végveszély elmúlt, vízvezetés megoldva, de eredeti részlet szinte nem is látszik. (MG) Az apátság helyreállítása változatlanul *kudarc*, eredmény nincs, tervek gyengék, párbeszéd reménytelen. (MG)

Balatonfüred történeti fürdőtelep

Az MJT-n belül a legnagyobb műemléki siker a volt szovjet üdülő lebontása. (NK)

Balatonfüred, Jókai villa

Elfogadható minőségben elkészült, siker az eredeti nyílászárók megőrzése, helyreállítása, valamint a szalon egykori díszítőfestésének rekonstrukciója. (NK)

Balatonfüred Gyógy tér, Vitorlás tér, Széchenyi park

Kertépítészeti rendezése jó színvonalon elkészült, tervezés és kivitelezés során folyamatos műemléki konzultációk. (NK)

Balatonfüred Anna Grand Hotel

Az a siker, hogy végre-valahára elkészült. (NK)

Balatonfüred Széchenyi Ferenc Kertészeti Szakközépiskola

(volt Széchenyi kastély)

Elkészült a könyvtár, konyha a korábban bontásra ítélt melléképület teljes felújításával, bővítésével. (NK)

Balatonfüred

Az MJT közepén a helyi védettségű épületek közül az Ipoly szálló és a Blaha L. u. 3. sz. épület helyreállítása, átalakítása elkészült elfogadható minőségben. (NK)

Balatonfüred

Közreműködünk a helyi védettségű lista és rendelet elkészítésében, ez remélhetően sok érték megmentését jelenti. (NK)

Balatonfüred volt Esterházy kastély

Teljes *kudarc*, a kötelezés eredménytelen, az épület egyre rosszabb állapotban. (NK)

Csopak Szerűskert u. 35. klasszicista villa

Igazi műemléki siker, hogy sikerült átterveztetni az épület bővítését, elkészült a kutatás és megkezdődött a gyönyörű klasszicista díszítőfestések restaurálása.

Veszprém Regina Mundi templom

Főhomlokzat egészen jó minőségben elkészült, kerámia tagozatok, szobrok restaurálásával. (NK)

Veszprém, Vár u. 31. Bíró-Giczey-ház

Szalézi Szt. Ferenc Kommunikációs Központ kialakítása.

A sikeresnek induló projekt hozzá nem értő kezelése (pályázati, műemlék felújítással eddig nem foglalkozó, alkalmatlan projektmenedzment stb.) egy év késedelmet okozott. A kivitelezési idő röviddé válása

miatt a műemléki szempontból fontos részletek, elsősorban a különösen értékes, de nehezen tisztítható, bonyolult ábrázolású (Gartenzimmer) 4. emeleti falképes szoba restaurálásának minősége vált erősen kétségessé.

A hatósági eljárás lehetőségei korlátozottak. Zsúrik megtartásán kívül nincs igazán lehetőségünk az összecsapott eredmény elkerülése érdekében. (LJ,NK)

Veszprém, Jókai u. 8. lakóépület

„Siker” : A tulajdonos által pusztulásra ítélt értékes klasszicista-romantikus lakóépület ideiglenes megmentése kényszerhelyreállítással – a védőtető elkészült a hivatal segítségével köszönhetően. (NK)

Balatonalmádi-Vörösberény református templom

A templom állapota az elmúlt években jelentősen leromlott. Hivatali segítséggel kimozdult a holtpontról az ügy, és elkészült egy valóban alapos geológiai szakvélemény. (SE)

Szentkirályszabadja

Kudarc, hogy a nem védett, de védelemre érdemes kúria bontási engedélyének kiadását nem sikerült megakadályozni. (NK)

Szentkirályszabadja , Polgármesteri Hivatal

Külső felújítás elkészült, elfogadható színvonalon, sok helyszíni egyeztetéssel, vitával. (képünk) (NK)

Hajmáskér volt tiszti lövőiskola

Az egyik legénységi épület felújítása megkezdődött a Hivatal engedélye alapján, de a tulajdonos műanyag ablakokat épített be, felszólítás, kötelezés, II fokú határozat ellenére is maradtak beépített ablakok, jelenleg bíróságon tart az ügy. A többi épület állapota romlik, a gondozatlanság és a őrizetlenség miatt. A kastély tulajdonosát többször köteleztük, felszólítottuk eredménytelenül. Helybenjárás! II fokú döntés nincs, az épület állapota egyre reménytelenebb. (SÉ) A **pápai iroda** megszűnése, állandó pápai ember hiánya kedvezőtlen fogadtatásra lelt a városban, nehezíti a kapcsolattartást.

Sikernek tekintjük, hogy Veszprém megyében több mint 120 egyedileg védett emlék műemléki bejegyzésének vizsgálata és a műemléki védettség bejegyzetetésének kezdeményezése is megtörtént körülbelül 90 ingatlannal kapcsolatosan.

Kudarc: Ez az ellenőrzés folyamatosan működhetett egészen 2009 végéig. Sajnos a tulajdoni lapok ellenőrzésére már nincs lehetőség. (JA) ■

Fotó:
Németb Katalin

Fotó:
Civertan Bt.

VARGA MIHÁLY

Túl korán és túl váratlanul ment el. Az ittmaradtok ilyenkor mindig számba veszik a kimaradt lehetőségeket, a már soha nem teljesíthető ígéreteket. Azt, hogy mit veszítettünk azzal, hogy ő meghalt. Azt a kávé (konyakot? bort?) sem fogjuk már meginni, amiről nemrég beszéltünk. 58 évet élt. Semmi nem tehető jóvá. (enzé)

SCHULZ ISTVÁN

székesfehérvári építész

1934 – 2010

Eltávozott egy örökifjú, kedves, vidám ember, a szakmáját és városát megszállottan szerető építész. Gazdag életútján számos örökérvényű jelet hagyott maga után. Munkássága összeforrott Fejér megye és a fehérvári történelmi belváros látható és rejtett emlékeivel. Nevét felújított műemlék épületek, az igényesen helyreállított, több évszázados homlokzatok és foghíjbeépítések őrzik. Országos jelentőségű munkát végzett a 80-as években Székesfehérvár Műemléki Rehabilitációs Rendezési Tervének készítésével, a régész, művészettörténész, levéltáros közreműködők munkájának összehangolásával. A szeretettel megtervezett öreghegyi Szent Donát kápolna örök időkre őrzi Schulz István építési kézigyűjt, és most már a hamvait is. *Fejér Megyei Építészek Kamarája*

Földben nyugvó értékeink

16. századi éremkincs Hódmezővásárhely határában

CSÁNYI VIKTOR

Köztudomású, hogy Magyarország mennyire gazdag régészeti értékekben. Ezt támasztják alá a gombamód szaporodó régészeti lelőhelyek is. A módszeres adatgyűjtéseknek köszönhetően egyre nagyobb számban nyilvántartott lelőhelyek mellett nap mint nap kerülnek a felszínre váratlan leletek.

Csupán a vakszerencsének köszönhető, hogy a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ munkatársai rábukkantak a 67 ezüst tallérból és egy aranyozott bronz veretből álló 16. századi éremkincse.

Tavaly december 14-én arról értesítették a múzeumot, hogy Hódmezővásárhely Kingéc nevű határ részében, a város határát jelző fasor tövében, a szántásban 3-4. századi római pénzék kerültek elő. Mivel ezen a területen a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal nem tart nyilván régészeti lelőhelyet, helyszíni szemlét tartottunk. A területen egy, a környezetéből jelentősen kiemelkedő, északkelet-délnyugati irányú ártéri sziget húzódik végig. A szóbeli beszámoló szerint a római veretek a dombvonulat legmagasabb pontján kerültek elő. Az őszi búzával bevetett szántást végigjárva a felszínen nem találtunk régészeti leletanyagot, ezért továbbra sem lehetett eldönteni, hogy az előkerült római pénzek egy, a dombon elhelyezkedő római kori szarmata temetőre, esetleg valamilyen más jelenségre utalnak. Ezt követően fémdetektor segítségével mód-

szeresen megkezdtek a domb átvizsgálását. Feladatunk a lehetséges régészeti lelőhely kiterjedésének és jellegének megállapítása volt, a lehető legkisebb kárt okozva ezzel a lelőhelyben. Kevesebb, mint tíz perc elteltével az ártéri sziget nyugati lejtőjén műszerünk éles sípólassal jelezte az első ezüst tallér helyét. Ezt követően fémdetektorral végigjárva a felszínt megállapítottuk, hogy viszonylag kis területen feltehetően több hasonló veret is található. A meglepetés ezután következett, egészen mást találtunk, mint amire számítottunk: a területen egy éremkincset rejtettek el. A lelet a korábban kitérített feladatok végrehajtását felülírta, és a római kori lelőhely felmérése a második helyre szorult vissza. Azonnal értesítettük a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt, s tekintettel az éremkincs fokozott veszélyeztetettségére és az időjárás kedvezőtlen alakulására a leletek mentésének haladéktalan megkezdésében egyeztünk meg.

Munkánkat az egyre hidegebb és csapadékosabb idő hátráltatta, de szerencsére számos segítőnk is akadt. Nekik köszönhetően mindössze két nap alatt sikerült a múzeumnak elvégeznie a leletmentést, mely során egy 68 darabból álló, a tizenöt éves háború első harmadára keltezhető, ezüst tallérlelet került elő. A feltáró munkának köszönhetően 100 m²-es felületet humuszoltunk le, a leletegyüttes teljesnek tekinthető. A leletek között található egy virág alakú aranyozott bronz veret is, melyből következtethetünk az éremkincs elrejtésének módjára. Mivel kerámiatöredékek sem a szántásból, sem a veretek közvetlen közeléből nem kerültek elő, a vereteket egy bőrből, vagy más szerves anyagból készült erszényben rejthette el egykori tulajdonosa. A leletmentés során minden egyes veret helyét rögzítettük, bemértük és az egyes érméket egyedi azonosítóval láttuk el. A tallérokat mintegy 500 m²-es területről, a szántás felső rétegéből gyűjtöttük össze. Az éremlelet magjának területét kézi erővel 50 cm mélységben tártuk fel és itt további két veret került elő, azonban az altalajba mélyedő jelenség nem látszódott. Ebből arra következtethetünk, hogy a tallérokat rejtő erszényt nem ásták mélyre. A Magyarországon előkerülő éremleletek között a 16-17. századiak a leggyakoribbak. A hódmezővásárhelyi múzeum is 13 leletegyüttest tart nyilván ebből a korból. Legutóbb a 90-es évek elején került elő 16-17. századi éremlelet a múzeum gyűjtőterületén. A Hódmezővásárhely-Kingécen talált 67 veretről általánosságban elmondható, hogy igen jó állapotúak. Ezek a 25–30 gramm súlyú veretek Európa szerete kedvelt és elfogadott, hosszú időn át használt fizetőeszközök voltak. Az első tallérokat 1484-ben Tirolban verték, míg Magyarországon 1499-ben készültek az első ilyen veretek. A tallér, mint pénzegység kezdetben egy aranyforinttal volt egyenértékű, majd 72 ezüst krajcárt, vagy 24 garast képviselt.

Bátbory
Zsigmond 1593-
ban vert ezüst
tallér.
Fotó:
Csányi Viktor

selt. A kingéci éremlelet összetételét tekintve megegyezik a legtöbb 16. századi lelettel. Ennek megfelelően az 1534 és 1594 között veretett tallérok között számos kibocsátó neve felmerül. A legtöbb veret I. Ferdinánd (1503–1564) és II. Rudolf (1552–1612) magyar és cseh király, német-római császár nevéhez fűződik. A történelmi Magyarország területéről II. Rudolf KB verdejegyű, Körmöcbányán készített tallérjait és egy erdélyi, 1593-ban kibocsátott Báthory Zsigmond veretet ismerünk. Ezen kívül Nyugat-Európából számos városi (Thann, Deventer, Kampen, Zwolle, Lübeck, Hamburg), több egyházi (salzburgi érsekség, cambrai érsekség) és a Német Római Császárság fejedelmei (szász- és rajnai választófejedelemségek, hohnsteini grófság) által kibocsátott veret található az éremleletben. Leletünkben a legfiatalabb darabot II. Rudolf 1594-ben bocsátotta ki. Ebből arra következtethetünk, hogy tulajdonosa nem sokkal 1594-et követően volt kénytelen eladni vagyonának egy részét. A végvári

harcok nyomán 1591/1593-ban kitört tizenöt éves háború a Tiszántúlt sem kímélte. A Szegeden át vezető hadi felvonulási út többször is érezte hatását a vidéken. 1596 tavaszán fosztogató tatár csapatok a Körösök vidékéig jutottak, majd szeptemberben III. Mohamed szultán Szegedről vonult Eger ellen. A Mezőkeresztesi csatát követően szintén Szegeden keresztül hagyta el az országot. 1598 novembere és 1599 márciusa között pedig a 60 000 főnyi török főserég táborozott Szegeden. Tehát a leletgyűttes elrejtésének időpontját 1596 és 1599 között sejtethetjük.

Ennél pontosabban jelenleg az éremkincs elrejtésének időpontját, az elrejtő személyét, a veretek eredeti rendeltetését és a vagyon keletkezésének körülményeit sem tudjuk megmondani. További kutatások feladata lesz a lelet részletes elemzése, az egyéb források összegyűjtése és kontextusba helyezése. Jelenleg folyik az érmék restaurálása, pontos meghatározása, leírása és nyilvántartásba vétele. ■

Rejtett kincsek szinte ingyen – a Műemléki Világnapon

BEREGI NAGY EDIT

Az idén is „Rejtett kincsek” fedezhetünk fel április 17-18-án a Műemléki Világnapon. A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága szervezésében zajló turisztikai akciónapon közel 200 különleges műemlék nyitja meg kapuit díjmentesen, vagy jelképes 110 Ft-os belépődíjjal a látogatók előtt. Az idén kiemelt figyelmet kapnak az Árpád-kori templomok, a műemlékfürdők, és az évszázados borospincék. Az Árpád-kori templomok közül az Aggtelek vidékén, a tornaszentandrási iker-szentélyes templom, a Beregben, Csarodán, a mosolygó szentek freskójával díszített, valamint a kívülről is festett Márokpapi református temploma, a Bodroglóközben a tündérek által épített karcsai református templom invitálja az érdekes értékekre vágyókat. Az egyházi építészet kulisszatitkait ismerhetjük meg Fót és Ócsa híres templomában, a zsámbéki Romtemplomnál, és Majkon a Remeteségben. Csornán a premonstrei prépostság épületében szerzetesek tartanak szakvezetést, és egyházi szervezésben szervezett túrára is indulhatunk a Répcelaki Szent Márton Tanösvényt bejárva. Veszprémben a *Laczkó Dezső Múzeumban melletti Árpád-kori Szent Miklós templomromnál* szaktárlat-vezetés lesz 17-én, a múzeumban pedig családi programokra, makett készítésre, „kő”faragásra lesz lehetőség, valamint „slideshow” lesz a Veszprém megyében található Árpád-kori kolostorokról, templomokról. Győrben is számos műemlék-múzeum várja díjmentesen a látogatókat, és programokkal is kedveskednek, 17-18-án: a Műemlékvédelem tárgy hallgatói, az egyetem tanárai, valamint a múzeumok dolgozói előadásokkal, tárlatvezetéssel is készülnek.

Az idén először a fővárosi műemlékfürdők, a Lukács, a Gellért, a Széchenyi, és a Rudas is bekapcsolódik az akciónapba, amelyekben idegenvezetők kalauzolásával esti sétákra indulhatunk, és bekukkanthatunk akár a női, vagy a férfi török fürdőrészekbe is.

A kastélyok közül a reneszánsz világot idéző Vay-kastély és Múzeum Vaján, romantika hangulatát tükröző Nádasdy-kastély, a szabadkőműves legendáiról híres dégi Festetics-kastély, míg a középkori hangulatot árasztó várak közül Sárváron a Nádasdy-vár, a Tatán az Öreg-tó partján álló hajdani vízivár, Simontornyán a gótikus vár, Ozorán a reneszánsz Pipó-vár kínál csemegét a műemlékkedvelőknek. Az ódon borospincék közül a Budai várban Móron, Nyúlón, Palkonyán, Kőszegen találunk csemegét, míg a népi építészet remekműveit, Hajdúböszörményben, Balassagyarmaton, Balatonakaliban, Noszvajon, Nagyvázsonyban.

A török kor emlékeit pedig Pécsen, Érden, és Esztergomban nézhetjük meg.

A turisztikai akciónapban rész vevő műemlékekről részletes információ a www.nemzetimuemlek.hu weboldalon található.

Az akció-hétkévére a Magyar Turizmus Zrt. szervezésében szálláshelyek is csatlakoztak számos kedvezményt kínálva, ezt a www.itthon.hu weboldalon találják meg az érdeklődők. ■

A helyreállított
dzsámi
Esztergomban
Fotó:
BNE

Haydn Év volt Magyarországon

ERDŐDY ORSOLYA

2008 márciusában a Hungarofest Kht. (ma Hungarofest Nonprofit Kft.) keretein belül alakult meg a zenei jubileumok koordinálásával megbízott *KLASSZ Zenei Iroda*, melynek első – és kiemelt – feladata a 2009 évi Haydn-bicentenáriumi – Joseph Haydn halálának 200. évfordulója – programjának kidolgozása és megszervezése lett. Az előkészítés és az ünnepi év során kiváló partnernek és segítségnek bizonyult a fertődi Esterházy-kastély „gazdája” a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága, valamint a Magyar Haydn Társaság.

A vonósnegyes atyjának is nevezett Haydn az Esterházy család szolgálatában közel három évtizedet töltött Magyarországon, Eszterházában. Ebben az időszakban – azaz 1766 és 1790 között – alkotta meg az osztrák zeneszerző vonósnegyeseinek több mint felét, és itt komponálta legalább ötven szimfóniáját. A haydn-i életmű és az európai zenetörténet alakulása szempontjából egyaránt jelentős ez a periódus, hiszen Eszterháza és térsége a 18. század végén kulturális értelemben véve zeneileg, építészeti és képzőművészeti szempontból egyaránt jelentős Európa, azon belül Nyugat-Európa egyik vezető régiója volt. „Ha jó operát akarok hallani, Eszterházára megyek” – mondta Mária Terézia, amikor a kastélyba látogatott, hiszen Haydn idejében Eszterházában pezsgő zenei-kulturális élet zajlott, a birtokon operaház és marionettszínház is működött. Esterházy „Fényes” Miklós herceg, a világhírű zeneszerző munkaadója és mecénása maga is játszott hangszeren, Haydn kifejezetten neki komponálta a barytonra írott műveket.

Mindezeket figyelembe véve a *KLASSZ Zenei Iroda* a Haydn Év legfontosabb céljává azt tűzte ki, hogy az Eszterházában megrendezett ünnepi eseményekkel hozzájáruljon a magyarországi Haydn-kultusz megerősítéséhez, ahhoz, hogy az Esterházy-kastély és környéke visszanyerje egykori rangját és nagy hírét, mint zenei és kulturális központ.

Az Esterházy-kastélyban Haydn idejében sokféle nemzetiségű zenész és vendég, művész és mecénás megfordult. Egymást érték a bálók, lakomák és opera-bemutatók. E hagyományra támaszkodva a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága Eszterházában nyitott és befogadó nemzeti műemlékként és egyfajta fesztivál- és koncertközpontként működötti közel két évtizede. Ezekre az alapokra építette a *KLASSZ Zenei Iroda* a magyarországi Haydn Év nyugat-magyarországi eseményeit és bővítette a fertődi koncert palettát – többek között – a *Vendégségben Eszterházában* című fesztivállal, ahol a hazai közönség is megismerhette a Haydn emlékére Európa-szerte megrendezett fesztiválokat, a külföldi fesztiváloknak otthont adó európai helyszíne-

ket, városokat, az ottani régió kultúráját és népszokásait. Vendégül láttuk a kismartoni (eisenstadti) Haydn Ünnepi Játékokat, a Haydn-Biennale Vlaanderent (Belgium egyetlen, Haydn műveit rendszeresen bemutató fesztiválját), a Visegrádi Négyek művészeit és a németországi brühli – ugyancsak – barokk kastélyban megrendezett Haydn Fesztivált.

A Haydn névvel fémjelzett nemzetközi együttműködések további sikeres példaként szolgált az Osztrák–Magyar Haydn Zenekar fellépése május 31-én Kismartonban (Eisenstadt), majd Eszterházában. A zenekart Fischer Ádám karmester 1987-ben alapította kifejezetten azzal a céllal, hogy az osztrák és magyar zenészekből verbuválódott együttes egy és ugyanazon a napon adjon koncertet a fertődi, valamint a kismartoni (eisenstadti) Esterházy-kastélyokban, hiszen a két helyszín összekapcsolása mind kultúrtörténeti, mind turisztikai szempontból kiemelt jelentőségű. A karmester véleménye szerint a „fertődi kastélyba szánt darabokat ugyanis ott kellene előadni, amíg azokat, amelyeket a kismartoni Haydn-teremben lehet ideálisan megszólaltatni, itt volna szerencsés műsorra tűzni. Ez a koncepció új dimenziókat nyitna meg, hiszen lehetővé tenné, hogy minden eddiginél gazdagabb és autentikusabb képet alkothassunk Haydn egész munkásságáról”.

A Haydn Év elmúltával úgy látjuk, sikerült megvalósítanunk fő törekvésünket: igazi „Haydn reneszánszot” varázsoltunk Eszterházára. A nyár során, május 29. és szeptember 20. között hat fesztivál keretében 37 koncertet rendeztünk az Esterházy-kastély dísztermében (*KLASSZ-MR Fesztivál*, Budapesti Vonósok Haydn Fesztiválja, Vendégségben Eszterházában Fesztivál, Eszterháza szimfóniái, Haydn Eszterházában fesztivál, Haydn Vonósnegyes Fesztivál). Több mint tizenkét nemzet zenészei és együttese utaztak a határ menti városba, hogy Haydnak hódolva ugyanabban a teremben muzsikáljanak, ahol kétszáz évvel korábban Joseph Haydn. Szép számmal érkeztek magyar és külföldi turisták a kastélyba, hogy megtekintsék a hercegi lakosztályokat, a tavasszal megnyílt *Esterházy „Fényes” Miklós és tündérvilága* című kiállítást, vagy, hogy egyszerűen átengedjék magukat a haydn-i zene varázslatának.

A magyarországi Haydn Év programsorozatával azt az üzenetet szerettük volna a köztudatban elmélyíteni, hogy Joseph Haydn zenéje éppúgy képezi a magyar, mint az osztrák zenei (kulturális) identitás részét. A Haydn névvel fémjelzett eszterházi periódus, épp úgy, mint a fertődi Esterházy-kastély a magyar kulturális örökség világszínvonalú része. Haydn tehát olyan örökségünk, amelyre joggal lehetünk büszkéek! ■

Szülőház Bécsben: Széchenyi

A legnagyobb magyar emlékei Bécstől-Bécsig (I.)

Széchenyi István feltételezett szülőbelye: a Wilczek-palota Bécsben. Széchenyi István halálának 150. évfordulóján csak tisztelettel fordulhatunk az újkori magyar történelem, a 19. századi nemzeti megújulást elindító és alakító –

valóságos – reformkorszak legnagyobb alakja felé. Nemzeti létünk szinte minden területére kiterjedő hatalmas alkotó készsége példát szolgáltathat számunkra: mélységes hazaszeretetből, hitből, kitartásból, áldozatvállalásból és kötelességtudatból. Az élet fintora, hogy a legnagyobb magyar élete a császárvárosban kezdődött, s ahol – a mai Bécshez tartozó Döblingben – 69 évvel később, az udvarral szemben végleg bizalmát vesztett gróf élete befejeződött. A mozgalmas élet nyomait kutathatjuk még jó néhány emlékbelyen, műemléki jelentőségű palotáknál, kastélyoknál, iskoláknál, s a „hidembert” megihlető hidaknál és lovas-pályáknál, bazai tájakon, s szerte Európában. E sorozattal rátekinthetünk ismert, s kevésbé ismert múltunk egy részletét hordozó épületekre. A Magyar Emlékekért a Világban Egyesület tagjai több éves kutatások alapján április 6-án, az MKA székházban „Széchenyi emlékek nyomában, Európában” címmel bemutatandó- kiállítással tisztelegnek a nagy reformer emléke előtt.

MESSIK MIKLÓS

Bécsben, a Burg, a Spanyol lovas iskola és a Kancellári Hivatal szomszédságában, a St. Michaelkirche és a Schottenkirche között húzódik a Herrengasse. A bécsi „Urak utcája” a Graben északnyugati végétől néhány perc alatt könnyedén megközelíthető a Kohlmarkt-on keresztül. E viszonylag keskeny, hosszú utca 5. számú elegáns épülete Széchenyi Ferenc és Festetich Julianna igen gyakori szálláshelye volt. A díszes erkéllyel fedett kapubejárótól balra emléktábla különösen fontos számunkra. A felírat megdobogtatja az erre sétáló magyarok szívét.

A homlokzaton elhelyezett tábla szövege magyar és német nyelven a következő:

„Itt született 1791. szeptember hó 21-én gróf Széchenyi István, a legnagyobb magyar.”

Széchenyi Ferenc még 1787-88 évi németalföldi, angliai utazásából hazatérve vette bérbe a palotát, s több írott forrás arról tanúskodik, hogy ebben az épületben születtek gyermekei: három fiú és két lány. A legfiatalabb fiúnak, Istvánnak 1791. évi szeptember 21-jei születése helyszíne, körülményei azonban teljes bizonyossággal máig sem tisztáztak. Már a születés időpontját is többen többféleképpen jelölik. Elsőként Széchenyi István Naplójából ragadjunk ki egy-egy „bizonyító” részletet: (Napló, 571 old. Gondolat, 1978.) 1828 szeptember 21-ről írja: „Születésnapom. ...A pesti polgárok felkértek fogadjam el a polgárjogot...” Úgyancsak e napra utal 1829 szeptember 21-i bejegyzése: „...lettem 38 éves.” (Napló, 613 o.)

Fraknoi Vilmos gróf Széchenyi Ferenc és a császár kitűnő kapcsolatát fejtegetve ugyanakkor lejegyzi, hogy az 1791-ik év nyarán az újabb gyermekáldás elé néző édesanya, Festetich Julianna grófnő számára – a tervezett bécsi lakásban való születés helyett – kényelmesebb megoldást ajánlottak: „...a király átengedte neki az Augarten nevezetű parkban álló császári palota egyik lakosztályát. Itt született szeptember 23-án Széchenyi István”. (Fraknoi Vilmos: Gróf Széchenyi Ferenc, Osiris Kiadó, Bp. 2002.) Lipót császár gesztusaként írja le Fraknoi a ligetes, hús kör-

nyezet felajánlását 1791. év igen forró nyarán a kedvelt főúr feleségének. A király valóban nagy tisztelettel viseltette Széchenyi Ferencnek az udvart és a közjót szolgáló tevékenysége iránt.

Juhász László („Bécs Magyar Emlékei” c. kötetében) szintén ír erről a feltevésről, amint a gyakori lakóhelyről, amint a Herrengasse-én megjelölt épületről is. A keresztelést ugyanis az utóbbival szomszédos Szent Mihály templom plébánosa Hieronymus Winkler végezte a „szülői háznál” az 1784-1804-es anyakönyvi bejegyzések szerint. (90. o., második bejegyzés)

A helyszín tisztázásában nagy szerepet tulajdonít Juhász László egy családi albumnak, amely korábban még a család soproni levéltárában volt fellelhető.

Megdöbbenő is lehetne: a legnagyobb magyar születése „apró” körülményeit firtató irodalomnál csak az ő végső pillanatait tárgyaló irodalom izgalmasabb, s máig bizonytalanabb! Elgondolkoztató és – a nyilvánvalóan fontos emlékkutatás mellett – akár jelképként is szolgálhat az a sok körülmény-bizonytalanság, ami a legnagyobb magyar személyét körülveszi. Egy ember, akinek „csak” megvalósult tettei az igazán biztosak, fontosak és egyértelműek!

De most térjünk vissza egy „pillantásra” az emléktáblával megjelölt belvárosi palotához.

Manzárdablakos homlokzatával egy elegáns három-

A Herrengasse 5. szám alatti Wilczek-palota. A szülőbelye egyértelmű meghatározása ma is vitatott.

Széchenyit a források szerint is itt, a szülői házban a Szent Mibály templom (Michaelerplatz 5.) plébánosa Hieronymus Winkler keresztelte.

emeletes épület tűnik fel már a Michaelplatz sarkától, a mai 5. szám alatt. A „Belváros 18. számú háza”-ként jelölték még Széchenyi születése idején az épületet. A homlokzaton figyelemfelkeltő elem a bejárat felett az atlaszok által emelt ún. „hasas” erkély, szépen formált kovácsoltvas díszítéseivel. A helyenként borostyánnal benőtt, szép kúttal és csobogóval ellátott belső udvar megrendíti a magyar látogatót, hiszen nemzeti zarándokhelyen jár (!) a születés feltételezése mellett egy bizonyos: itt, ebben a házban gyakran szállt meg a Széchenyi-család.

Fotó:
Messik Miklós

Az Anton Ospel tervei szerint 1737-ben emelt palotát

eredetileg a Lembruch család birtokolta. Az idők folyamán bérházzá alakult épület csak 1825-től került a Wileczek grófok tulajdonába, s máig e család nevét viseli. Olyan hírességek is éltek az épületben, mint báró Joseph von Eichendorff a sziléziai származású romantikus német költő (1810-12 között), s ezt követő években Franz Grillparzer a hivatalnokból lett neves költő és drámaíró. Utóbbi sok drámát írt, s bár nem volt túlzottan magyarbarát, de éppen egyik művénél a Bánk Bán története is felmerül.

A Széchenyi család 1788–1815 között – a nagyecenki kastély mellett – több hónapot élt itt. 1811 után négy telet is itt töltöttek, azután költöztek ki egy Landstrasse-i palotába.

A pálya kezdetét és végét jelentő város, Bécs, az alkotó Széchenyi István számára a nagy gondolatok megfogalmazásának egyik színhelye, s gyakori, száláshelyeinek, tárgyalásainak, Metternich kancellárral való alkudozásainak, s társasági életének egyik színtere. Az ő igazán nagy tettei, alkotásai nyilván mind Magyarországon születtek. Márpedig Széchenyi életét erősen a tettek határozták meg. Ismert mondása, amely szerint „a tett első a szó második” az alkotó emberek meggyőződésévé vált. S mert műveivel mindenütt találkozhatunk, ezért Magyarországon ma is elvitathatatlanul nagy a népszerűsége. Tetteinek, példájának, életének és emlékeinek megismertetésében azonban még bőven van tennivalónk. A jelen évforduló is egy lehetőség, a hazai és külföldi tájékozottság további erősítésére... ■

Ziták és évszázadok Tatán

Ziták ünneplése a tatai Esterházy-kastélyban

A tatai Esterházy-kastélyban tavaly nem sikerült megvalósítani tervezett rendezvényeinket. Idén remélhetőleg nagyobb szerencsénk lesz, az előjelek biztatóak, az április 24-i szezonnyitó mindenesetre igazi különlegességnek ígérkezik. A rendezvény címe: „Ziták és évszázadok a tatai kastélyban – egy szíznő, egy szent és egy királyné”.

De miért tartunk Zita-napot Tatán? Elsősorban azért, mert Zita magyar és cseh királyné, osztrák császárné, férjével, IV. „Boldog” Károlyval itt tartózkodott a balul sikerült budaörsi csata lezajlása után, 1921 októberében itt fogták el őket, és hurcolták el száműzetésbe. A délkeleti saroktorony-szobát IV. Károly emlékére szentelték. Másodsorban azért, mert Szelezky Zita az Egy éjszaka Erdélyben című 1940-ben készült filmjét Tatán, az angoloktól forgatták. Szent Zita alakja pedig, mint többek közt a cselédség, a személyzet védőszentje kapott szerepet – lehetőségünk nyílt ugyanis a korabeli személyzet életének bemutatására egy hiteles szemtanú visszaemlékezése alapján.

A nap folyamán lezajló programot színesíti Giszl Anna kézműves-iparművész egyedi, a magyar történeti viseleteket idéző ruhakölteményeinek bemutatása és vására. Elmaradhatatlan az ünnepélyes tárlatvezetés, amelynek segítségével a kastély rejtett zugaiba is betekinthez e napon a közönség.

A rendezvény igazi szenzációja és csúcspontja azonban kétségtelenül Szelezky Zita életművének kiállítása lesz, melyet a kastély földszinti nagytermében nyitunk meg. A kiállítást Jávor Zoltán, a művésznek keresztrefia bocsátja rendelkezésünkre, és

a megnyitó alkalmával tartott előadása során megismerhetjük a „Magyar Örökség” díjas nemzeti szíznőnk gazdag, fordulatos, izgalmas életútját, különös tekintettel száműzetésben töltött éveire. A kiállítás-megnyitónapséget pedig természetesen Szelezky Zita már említett az Egy éjszaka Erdélyben filmjének megtekintésével zárjuk.

Zita királynéről is filmbemutatóval emlékezünk, a királyi pár koronázási ünnepségéről készült filmhíradós részlet levetítésével. A filmvetítés lebonyolításában partnerünk a Magyar Nemzeti Filmarchívum (www.filmarchive.hu), amely már az 1950-es évek óta gyűjti, őrzi, gondozza a nemzeti filmkincset. A tatai filmvetítést a „Műemlék-Mozi-Múzeum”, a Nemzeti Gondnokság és a Filmarchívum közös szervezésében, a 2008-ban indított programsorozat keretében tartják.

További partnerek: Kuny Domonkos Megyei Múzeum, Tatai vendégvárók Céhe Egyesület, Monte Corona Műemlékvédő Közhasznú Egyesület.

A rendezvényre április 24-én, a tatai Esterházy-kastélyban, 13.00 órai kezdettel várják a látogatókat. A belépődíj egységesen mindenki számára 200,- Ft, kivéve a Zitákat, akik természetesen ingyen látogathatják ezt a rendezvényt.

(A rendezvényről továbbiakban részletesen a Műemlék Nemzeti Gondnoksága (www.nemzetimuemlek.hu), a Monte Corona Műemlékvédő Közhasznú Egyesület (<http://monte-corona.hu>), és a tatai Esterházy-kastély Rajongóinak Társasága (www.tataiesterhazykastely.eoldal.hu) honlapjain olvashatnak az érdeklődők.)

Özvegy Györgyi

A történelem íze

A folytonosság ereje

VÁRALLYAY RÉKA

Tartós Gusztáv "társaival" Batullal és Pónyikkal az asztalon feküdt, még vagy háromféle erdélyi almafajtával együtt. A nagy hősésben, ami kétségessé tette, hogy egyáltalán hazajutunk-e a világvégéről, sárga fényben ültük körül a régi ebédlőasztalt, felettünk rozettákkal díszített gerendás mennyezet, körülöttnünk régi bútorok. Az asztalon mákos- és dióskalács, házi bírsalmaszörp, többféle pálinka és persze az almák, melyek a tökéletes klímájú pincének köszönhetően frissebbek és ropogósabbak voltak, mint bármikor! (Legalábbis, én ezt így állapítottam meg.) Az erdélyi almafajták vizsgáján kapásból megbuktam, amikor „lecitromalmáztam” szegény Tartós Gusztávot, ami nevéből fakadóan sokáig eláll, de én még sosem hallottam róla. Így aztán le kellett mennünk személyesen az alacsony pincébe, és felhozni „didaktikai célból” egy nagy szakajtó különféle sárga és piros, illatos almát, aztán előkerült a századforduló kertészeti szakkönyve is gyönyörű akvarellekkel – az ábrákon színes gyümölcsfajták, ősiek, erdélyiek.

Mindez Esztelneken, a Könczey-kúriában történt, egy olyan egyszerű és mégis varázslatos estén, ami után az ember hálát ad azért, hogy részese lehetett! Gazda Enikő, a Székely Nemzeti Múzeum néprajzos kolleganője – akivel mindig megosztjuk aggályainkat és híreinket a veszélyben lévő épületekről –

hívott fel az év elején az esztelneki udvarházzal kapcsolatosan. Elhunyt az idős néni is, aki az épületben lakott, így attól félt, hogy a kúria sorsa bizonytalanra fordul. (Az olvasók talán emlékeznek a kézdiszentléleki szomorú példára, amikor traktorral húzták le Háromszék egyik legszebb boronaházát, hiába próbáltuk megmenteni...) Most időben kell lépniük – gondoltuk, mit sem tudva az épület örököseiről. Baráti körünkből Könczey Botondot kértük fel, hogy segítsen kapcsolatba kerülni rokonainval, és ha lehet, menjünk el együtt Esztelnekre, megnézni a kúriát. Így esett a választásunk egy februári szombat délutánra. Amikor Boti barátunk metálbordó kombi Dacia-jával elindultunk, Sepsiszentgyörgyön épp csak szállingózott a hó. Kézdivásárhelyen már rendesen esett, a hegyekbe húzódozó Esztelnek felé közeledve pedig az út már alig látszott – hatalmas pelyhekben, sűrűn zuhogott. A szél is erősen fúj, az utazást pedig még izgalmasabbá tette, hogy az autó gyertyái húszpercenként bekormosodtak, és meg kellett állnunk kicserélni őket.

Bár Háromszék udvarházainak javát bejártam, a Könczey-kúriában még nem voltam, és csak rémlett, hogy lopott tornác boronaház, de a korára nem emlékeztem. Annál nagyobb meglepetés ért, amikor megérkeztünk. A hóval borított út mentén álló fák koronáján paplanként ült a hó, az udvarházhoz keskeny pallón át vezetett az út. Minden fehér, szikrázó és hideg volt.

A szürkület utolsó fényeiben megelégedéssel nyugtáztam, hogy jól emlékeztem az épület formájára. A lopott tornácra keresztül léptünk be a zsindegyfedésű házba, annak is legnagyobb szobájába, ahol az igazi kályhamelegben Könczey József és felesége fogadott. A nem túl magas mennyezet gerendáit mesterien faragott rozetták díszítették, az egyiken pedig ez a felirat köszöntött:

AD 170Z DIE 15 MAY CUR: FRANCIS:
SZACZVAI CN KAT: SÜKÖSD

Könczey József, a bázisgazda áfonyapálinkával kínálja vendégeit. Fotó: Várallyay Réka

Megállapítottuk, hogy a több mint háromszáz éves udvarház nagyon jól tartja magát! Az 1623-ban nemesi címet nyert Szacsvai Mihály leszármazottja esztelneki Szacsvaj Ferenc és felesége, Sükösd Kata építtették, majd három fiúgyermeket neveltek fel falai között. Egyikük, Ferenc minorita szerzetesként a közeli kolostorban élt. (Esztelneken a csik-somlyói ferences barátok 1648-ban telepedtek le, majd 1677-ben építettek kolostort.) Leszármazottjaik házasság révén kerültek rokonságba a karathnai Könczey családdal, Háromszék egyik legterjedelmesebb nemesi családjával, akik megörökölték az udvarházat jelentős birtokaival együtt.

A háromosztatú, kamrával bővített épület az eredeti formájában áll. A 19. század derekán újíthatták fel, erről tanúskodnak az ablakok – megjegyzem, hogy a leghidegebb téiben is tökéletesen működött a szimpla, 150 éves ablakszárny és a külső tömör ablaktábla kombinációja – és az épülethez toldott alacsony konyhácska. A szobáknak csak funkciója változott meg az évszázadok folyamán. Az épület szívében elhelyezkedő konyhából tágas kamra lett, a jobb oldali, kb. 45 nm-es egykori „palotából” a többfunkciós jelenlegi élettér, a régi kamrából a „fiúk kissozája” –, a tornacról balkéz felé nyíló helyiségből pedig a télen nem használt szalon. A bútorok közül talán az üveges biedermeier sarokszekrényke és komód a legrégebbi, melyet házaló régiségkereskedők többször próbáltak már elcserezni erre, arra, de a századforduló Kézdivásárhelyen készült ebédlő garnitúrája, a 20 személyesre kihúz-

ható asztallal, márványlapos, faragott tálalószekrényvel is tökéletes kelléke a háromszáz éves térnek. Azt, hogy az apróbb tárgyaknak – szötteseknek, gobelineknek, festményeknek vagy a családi képeknek milyen jelentősége van a természetes folytonosság érzékeltetésében, nem is kell kiemelnem.

Az épület, a tárgyak, a kert, a gyümölcsös és az ott élő, mindezekért felelős emberek több száz éves történelmi együttélése, szimbiózisa erőt hordoz. Azt az erőt, melyet elveszítettünk a 20. század második felében, azt, amelyért most keservesen küzdünk. Hiszen az épületeket is könnyebb életben tartani, mint életre kelteni – nem is beszélve természeti környezetükről.

Szerencsére, az esztelneki kúriát nem kell félni. Tulajdonosai – bár Kézdivásárhelyen élnek – ahogy tehetik, ott vannak, hét közben pedig egy megbízható helyi ismerős lakja a házat, és egyúttal vigyáz a család által évtizedekkel ezelőtt befogadott beteg, idős nénire is.

Nem hiszem, hogy csak az épülettel kapcsolatos aggályok szertefoszlása miatt emlékszem vissza különösen meleg szívvel erre az estére. A tulajdonosok szeretetteljes természetessége, a mákoskalács, a háziszörp és a Tartós Gusztávval kialakult bensőséges kapcsolat mind hozzájárult ehhez az élményhez.

No meg a történelem íze. Talán így fogadta a vándorokat a Könczey család száz meg kétszáz évvel ezelőtt is... ■

EKF 2010 Építészet és kontextus gazdag rendezvénysorozat Pécsen

A Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa programban fontos szerepet kapnak mindazok a kulturális, tudományos események, amelyek a 2000 éves város kulturális örökségére, kincseire, valamint a képzőművészetben megvalósuló innovációra alapoznak. Ezek közé tartozik az Építészet és Kontextus című rendezvénysorozat is, amelynek egy-egy elemével a szakma és a nagyközönség több ízben is találkozhat a Nádor Galériában, a Dóm Múzeumban, a volt Dante Kávézóban, a Művészetek és Irodalom Házában vagy a PTE Építészeti Intézetében a Dél-Dunántúli Építész Kamara szervezésében.

A rendezvénysorozat az építészet, a társművészetek és a társtudományok körében kínál gazdag tematikát, hiszen tartalmazza többek közt az Európa Kulturális Fővárosa projekt városfejlesztési pályázatok albumának bemutatóját, építészeti kiállításokat, városi terekre kiírt képzőművészeti pályázatok, valamint kortárs építészeti műhelyek bemutatását.

A programok azokra a társadalmi, gazdasági, tudományos és művészeti gyakorlatokra koncentrálnak, amelyek a korszerű városfejlesztési stratégiák keretein belül immár közvetlen alakítói az építészetnek, illetve az épített környezetnek. Kiemelt figyelmet kapnak a kortárs városfejlesztési elméletek és azok nemzetközi gyakorlatai, vagy éppen a köztér-átalakítási munkák szociokulturális és képzőművészeti összefüggései.

Az album megjelenéséhez kapcsolódó első nyilvá-

nos programban – a Velencei Egyetem összeállításában – 60 európai kortárs téralakítás példáját mutatják be, melyet a pécsi közterület fejlesztési projektek tablói egészítenek ki. Így a pécsi téralakításokat európai példák környezetében láthatja a város közönsége.

A kulturális kötődés, az érvényesülés, a mobilitás kérdéseit kívánja előtérbe helyezni egy totálisan globalizálódó világ keretei között EL/AWAY címmel a Pécsről indult építészeti kiállítás. A BREUER PÉCSETT/Oda-Vissza tisztelegés Breuer Marcell előtt az általa képviselt alkotói szemlélet korszerű művészeti eszközökkel való megjelenítésével. A VICTOR VASARELY – Nemzetközi Művészeti díj célja újszerű megközelítésmódokat felhasználó köztéri műalkotások létrejöttének ösztönzése. Az ÉPÍTÉSZET MA cím mögött egy Pécsen évek óta zajló programsorozat áll, amelyet a Pécsi Tudományegyetem Építész Intézete működtet. A rendezvény jelenleg hiánypótló módon képes építészeti alkotókat és életműüket bemutatni a városban. A 12 ÉV – Dél-Dunántúli építészet a 21. század elején című kiállítás egy átmeneti, nehezen körvonalazható időszak építészetét dokumentálja. A VÁROS-TÉR-KULTURA gondolatkörrrel jelzett nemzetközi konferencia a kulturális alapú városfejlesztés elméletének Pécsen alkalmazott, de nem minden elemében hasznosuló gyakorlatát kívánja tág – nemzetközi és interdiszciplináris – összefüggéseiben vizsgálni.

Pécs, 2010. Sajtóiroda

Temesvári református bérpalota

Restaurálás helyett (p)reparáltak

Nemrég fejeződött be Temesváron az 1902-ben emelt belvárosi református bérpalota teljes felújítása. Bár a munkálatok a vártnál gyorsabb és jobb eredményt hoztak, kimerültek a külső-belső javítások elvégzésében, így nem merítették ki a restaurálás fogalmát.

GURZÓ K. ENIKŐ

A történelmi épületek felújítására jelenleg a megszokottnál nagyobb figyelmet fordítanak Temesvár városatyái. Persze ez még nem azt jelenti, hogy elegendőt, és azt sem, hogy jó úton haladnak. A műemlékek rendbetételét szorgalmazó felhívásaikkal ugyanis elsősorban azt kívánják elérni, hogy az épített örökség megmentése, konzerválása, a hagyományos városkép rekonstrukciója turista-csalogatóként hasson, hozzájáruljon a jelentős bevételeket ígérő idegenforgalom fellendüléséhez. Ez a cél pedig a legtöbbször füsimumkát eredményez: a versenytárgyalásokat megnyerő cégek eléggé drágán, de csak félig-meddig szakszertűen dolgoznak.

Amint arról az *Örökség* lapjain már beszámoltam, a városszépítő igyekezet nagyszabású mintára kezdett felgyorsulni Temesváron, nem sokkal azelőtt, hogy 2008-ban a százéves teleplést felvették Európa kulturális fővárosai közé, központi utcáit és tereit pedig kipofozták, élhetővé tették (jóllehet a rehabilitáció a zöldövezetnek egyáltalán nem kedvezett). És bár a szabványos modell feladta a leckét az ország főépítészeinek és polgármestereinek, a Béga-parti megyeszékhelyen egyelőre csupán négy ingatlan viseli az árcsökkenett felújítás nyomait, ezek közül három a Losonczy-téren található, a negyedik pedig a Batthyány úton. Utóbbi az úgy nevezett Máriatéri református bérpalota, amely 1902-ben készült el két budapesti építész, *iff. Nagy Károly* és *Jánosbázi László* tervei alapján. A „költöcske” Szabolcska Mihály kezdeményezésére angol neogót stílusban emelt, 1100 négyzetméter alapterületű s 14 méter magas ingatlanban tizenegy lakás és a temesvári kálvinisták első imaháza kapott helyett. A saroképületet legutóbb az tette világszerte ismertté, hogy 1989 decemberében itt robbant ki a rendszerváltó romániai forradalom. Tulajdonképpen ennek az eseménynek a 20. évfordulójához kapcsolódott a renoválás.

Az átfogó felújítás megvalósíthatósági tanulmányát 2007-ben dolgozták ki, a Belvárosi Református Egyházközség ebben a nagyszabású projektben vett részt, majd a GTZ német-román céggel közösen felügyelte a tervbe foglalt mérnöki elképzelések gyakorlatba ültetését, mégpedig úgy, hogy a német állam az összköltségek 70 százalékának a kifizetését magára vállalta. A pénz a Városháza kasszájába került, az egyházközség is oda fizette be a ráeső összeget, a Castrum Rt. – mint kivitelező – így a „várostól” kapta meg a bérét, miután elnyerte a felülvizsgáló bizalmát és a munkavégzés jogát. (Összehasonlításképpen: a Castrum Rt. fényesítgeti a Szépművészeti Múzeumnak helyt adó impozáns Barokk Palotát is, ám ez nem igazán pozitív referencia, mert az említett folyamat több mint har-

minc éve kezdődött, de még nem fejeződött be, s a már átadott ingatlanrészek kvalitásával pedig gondok vannak.) A református bérpalota esetében azonban a cégnek sikerült betartania a határidőket, azzal együtt, hogy a javítás az épület összes homlokzatára, a korabeli díszítőelemekre s a bádogos munkákra is kiterjedt. Csupán a vitráliákkal nem a Castrumnak kellett foglalkoznia: az üveglakokat a kolozsvári Egri Vitrali restaurálta.

Fejtörést okozott viszont az épületre rögzített huzalrengetegek és kábeltömegek eltüntetése. A helyi tanács határozata értelmében ugyanis 2010-ig minden szolgáltató a járda alatti műszaki csatornában köteles elhelyezni csöveit és vezetékeit. Az alvállalkozók azonban ezt a problémát is megoldották, Temesvár belvárosában talán úttörőként, mi több, a friss köntösbe öltöztetett épületet még díszkivilágítással is ellátták. Minden pompája, ragyogása ellenére a végeredmény mégsem felel meg a bogaras műemlékvédő elvárásainak, hisz éppen a korabeli jelleg visszaadása, az egykoron levakolt részletek előhívása, a patina megőrzése az, ami elkerülte az építész-csapat figyelmét. Amit kaptunk, nem egyéb, mint egy korszerűsített, modernizált, csillogóvá varázsolt neogót hagyaték, amelyen továbbra is igen jól mutatnak az áramvonalas reklámtáblák, gázcsövek, parabola-antennák, miegyebek... A hibáknak tulajdoníthatóan már az is megnyugtató, hogy a *Fischer Jakab* faragta szószék és a *Wegenstein-orgona* uralta imaház rendbetétele kompenzálja a kültéri melléfogásokat. Kár, mert 130 ezer euróból a minőségre több energiát lehetett volna fordítani.

A beruházás levezénylése mindenesetre felér egy csodával, hiszen a maroknyi temesvári református

*Az angol neogót stílusban épült temesvári református bérpalota 1902-ben készült el, terveit két budapesti építész, *iff. Nagy Károly* és *Jánosbázi László* készítette. Felújítása 130 ezer eurót kóstált.*

Fotó: Gurzó K. Enikő

már legalább két évszázada küzd a fennmaradásáért, igyekezete pedig az utóbbi évtizedben tovább erősödött. A jelen így annál fájdalmasabb, minél távolabbra tekintünk vissza. Ez részben azzal magyarázható, hogy a Bánságot közvetlenül érintő török háborúk idején a civil lakosság már akkor is a vallásban, az anyanyelvű hitéletben keresett menedéket. A protestantizmus itteni terjedését az is elősegítette, hogy a Temesköz főurai korán felkarolták a hitújítás eszméjét. Perényi Péter ispán s Petrovics Péter temesvári várkapitány mintegy „szálláscsinálói” voltak a protestantizmusnak. (Az 1540-es évek végén Petrovics hívta Temesvárra Szegedi Kis István prédikátort, aki a várban protestáns iskolát nyitott és vezetett, igaz, nem sokáig, mert a Habsburgok által kinevezett Losonczy István várparancsnok híveivel együtt kiutasította a városból.)

1552-ben Temesvár ugyan török kézre került, ám ez még nem jelentette a protestáns hitélet halálát. Sőt. 1582-ben a helyi pápisták levelet küldtek a pápához, amelyben magyarul beszélő papokat kértek Rómától. Mint jelezték, annyira megerősödött a protestantizmus, hogy féltő, eltűnik a katolikus egyház.

Azt, hogy volt-e ebben az időszakban református templom Temesváron, nem tudjuk, csupán azt, hogy az istenházakat katolikusok és protestánsok egyaránt használták. Az is bizonyos, hogy a Temesközben tartották az első magyarországi zsinatot, és szintén ezen a vidéken választották meg 1549-ben az első magyar protestáns püspököt

Gönczi Máté személyében.

Beköszöntött azonban 1716 és az osztrák felszabadítás: a Habsburg császári seregeket vezető Savoyai Jenő herceg elrendelte, hogy a töröktől megtisztított területekre ne engedjenek be protestánsokat. Később azonban enyhültek a megszorítások, és így bizonyos feltételek teljesítése mellett újhitűek is beköltözhetek Temesvárra. Míg 1802-ben mindössze két reformátust vettek nyilvántartásba, 1824-ben már annyian voltak, hogy a lutheránusokkal összefogva megalapították a Temesvári Egyesült Protestáns Egyházat; egy évvel később magyar nyelvű tanodát is indítottak. A közös templom 1831-ben épült fel, mellette iskolaépület és paplak létesült.

1867 után a bánsági város rendkívül gyors fejlődésnek indult, a református eklézsia azonban kicsi és szegény maradt. Hosszas mérlegelés után döntött a gyülekezet úgy, hogy felépít egy imatermet is magába foglaló bérpalotát. Azt remélték, hogy a házbérek majd állandó jövedelemforrást biztosítanak az egyháznak. De mire anyagilag is közel kerültek ahhoz, hogy tető alá hozzák templomukat, kitört a világháború. Előbb a szerbek, majd a románok szállták meg a várost, ezért a reformátusok zöme elmenekült. A kommunista uralom végül teljesen legyengítette az egykoron népes közösséget, amely azonban megcsappanva így is élve tartotta a mécsesét. A bérpalota felújítása már csak ezek miatt a megpróbáltatások miatt is kiemelkedő esemény a temesvári magyarság történetében. ■

Dr. Prokopp Mária művészettörténészt, egyetemi tanárt, március 14.-én a Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti-keresztjével tüntették ki.

Generációkat nevelt fel az egyetemen, szinte nincs olyan ma élő művészettörténész vagy történész, aki ne látogatta volna óráit, vagy ne járt volna hozzá szemináriumra.

Kiemelkedő kutatói munkát végez, a középkori és reneszánsz falfestészet legnagyobb élő, nemzetközileg elismert magyar tudósa. Pályája csúcspontjaként, ötven éves kutatói munka eredményeként határozta meg az esztergomi vár 14-15. századi falképeinek stí-

lus-körét. Az ICOMOS falképbizottságának szakértőjeként aktív részt vállal a műemlékvédelemben is. Híhetetlen emberségével, erkölcsi tartásával, vitalitásával, a szakmája és a művészetek iránti utánozhatatlan, nem hanyatló lelkesedésével, kitartásával és következettségével, generációknak mutatott és mutat a mai napig utat.

Gratulálunk!

ICOMOS MNB, KÖH

Koppány Tibor építészmérnök, kandidátus c. egyetemi tanár, március 15-e alkalmából Széchenyi István-díjat vehetett át.

Nemzeti ünnepünk alkalmából ismét olyan alkotó építész, vehette át ezt a magas állami kitüntetést, aki tervezői, kutatói, tudományos tevékenységében egyaránt kiemelkedőt alkotva, ismereteit a gyakorlatban és a felsőoktatásban is készségesen, magas színvonalon adta tovább. 1959-ben meghívták az Országos Műemléki Felügyelőséghez, ahol rövidesen a Tervezési Osztály műteremvezetője, majd az osztály vezetője lett. Emberi-szakmai hűségére mi sem jellemzőbb, hogy e munkahelyén nyugdíjazásáig kitartott. Az általa helyreállítottak listáján a lakóházaktól kezdve a kastélyokon keresztül a templom-

kon át a várromokig szinte minden fajta épület viseli keze nyomát. (Csak néhányat kiragadva a sok közül: Sümeg: püspöki kastély, Mihályi: Dőry-kastély, Zalaszentő: rk. templom, Öskü: kerektemplom, Gyöngyöspata: rk. templom stb., a cseszneki vár, Nagyvázsöny: pálos-kolostor, Kisdörgicse templom-roma stb.) Az alkotó-építész feladatok mellett az épületek kutatását is nemegyszer maga irányította, s e feladatokon keresztül a történettudományok területén is maradandót alkotott a helyreállításokhoz kapcsolódó értékes publikációi hosszú sorával. (Á.L)

Az Augusz-ház Szekszárdon

DR. TÖTTÖS GÁBOR

Szekszárd értékes műemléki együttese az Augusz-ház: legrégebb, déli szárnya már Ottendorf Henrik 1664-es rajzán leégett karavánszerájként látható. Névadója előtt Scher Vencel Fekete Elefánt vendégfogadója csalogatta az utasokat. Szolgáltatásai nemcsak ételre-italra terjedtek ki, hanem olyasmire is, amit nem szokás emlegetni. Ez azért is érdekes, mert e falak közt több hetet időzött II. József, a kalapos király: amíg gróf Laudon Belgrádot ostromolta, ő más irányú elfoglaltsága miatt Szekszárdon maradt, s a helybeliek legnagyobb megdöbbenésére a bödői forrás vizét annyira megszerette, hogy később is maga után vitette.

A mai Augusz-ház építészetileg három jól elkülöníthető részből áll. Az első a szálló, amely nemrég stílusosnak vélt ökörszem ablakokat kapott, a három pár homokkő oszlopon nyugvó középső szárny, amely az 1820-as évekből való. A helyi hagyomány szerint Pollack Mihály tervei szerint készült. E vélekedés egyetlen fogódzója, hogy a vármegyeháza oszlopainak anyaga az itteniekkel megegyezik.

Építetője idősb Augusz Antal, a későbbi báró atyja, aki szolgabíró, azelőtt pedig postabérlő volt a megyeszékhelyen. Ez utóbbi funkciója jelzi feltétlen császárs- és királyhűségét, mert ilyen felelős beosztásba csak így kerülhetett. Állása jól jövedelmezhetett, ezért csinosította az impozáns déli épületrészt, mely akkor még korántsem a város központja, hiszen az a Béla tér, a Bezerédj utca elődje pedig a főutca. E házba kopogtatott színlapokkal az éhkoppot szenvedő Sió nevű vándorszínész: Petőfi Sándor. Még 1848-ban is emlékezett rá, hogy a hamarosan alispánná lett, e néven második Augusz Antaltól egy ezüsthúszast, akkor életmentő borralvót kapott...

Az északi tornyos szárny a trieszti Miramare kastély mintájára készült; ennek említésekor azonban meg kell jegyeznünk, hogy a Genfi-tó partján álló kastély kicsinyített mását is formázza. Ez utóbbi

Reprodukció:
Dr. Tóttős Gábor

azért érdekes, mert Stann Jakab tervezte és kivitelezte, s a város derék építészdinasztiájának sarja járhatott a Genfi-tó partján, ugyanis családjá svájci származású. Az északi részt 1876 körül már báróként emeltette Augusz Antal.

Négy alkalommal volt a ház vendége Liszt Ferenc zeneszerző és zongoravirtuóz. Első útja 1846-ban vezet ide, midőn a vármegyeházán hangversenyt ad. Tapasztalhatja, hogy a vidéki nemesség mennyire zeneértő és -szerető: még ugyanaznap meg kell ismételnie fellépését. Távozta után először írt magyar szövegre, Garay János *A patakhoz* című költeményére zenét. Ez is bizonyítja, hogy mély benyomások érték, melyek növelték hazafiságát, s ezt mintegy jelképpül akarta kifejezni a Szekszárdon született Garay bájos versének megzenésítésével. A mű aligha véletlenül került kezébe: Augusz a költő első mecénásainak egyike.

Liszt csaknem húsz év múlva, 1865. szeptember 2-9-e között időzik ismét barátjánál, alig húsz nappal a *Szent Erzsébet legendája* bemutatása után. Későbbi Liszt-levélből tudjuk, ekkor már Augusszal 'lélekben egyek voltak', hiszen az *Esztergomi mise* előadásában a Helytartótanács kulturális elnökhelyettesének mulhatatlan érdemet szerzett.

Látogatásról fennmaradt Augusz Anna francia nyelvű naplója, mely részletesen meséli Liszt napjait. Imahelynek és gyakorló zongoraszobának berendezett szállása az épület déli szárnyában volt. A vendégek sorában tartózkodott leánya, Cosima és von Bülow, Plotényi Nándor, Rosty Pál és Reményi Ede, aki később, az újbárosi templom avatására is eljön. Kirándultak Decsre, ahol népviseletbe öltözött sárköziek körtáncát látta a Mester: ez az egyetlen alkalom, amikor nem a cigány-, hanem az eredeti népzenevel találkozhatott. Este a szekszárdiak apraja-nagyja szerenáddal ünnepelte Lisztet: 7000-8000 ember gyűlt össze, ez az akkori lakosság háromnegyed része! Ő szónoklat helyett a nyitott ablakhoz vitette hangszerét, s a *Rákóczi-indulót* játszott. A hangverseny résztvevői emlékül nevüket beírták a ma a vármegyeházi kiállításon látható zongorába.

Liszt harmadik szekszárdi útja a leghosszabb, több mint negyed évig tart. Az ok igen egyszerű: itt lelt

nyugalmat a porosz-francia háború elől, a magyar városka csendje tette lehetővé, hogy alkothasson, s ne kényszerüljön egyik vagy másik hadakozó fél mellett állást foglalni. Reményin, Plotényin és Menter Zsófián kívül itt időzik Wilhelm Kaulbach, Mihalovich Ödön s – bár nem az Augusz-házban – Janina Olga grófnő. Ez alkalommal a szekszárdi nőegylet jótékony célú hangversenyén is játszott Liszt.

Utolsó szekszárdi látogatása 1876. október 21-31-e közé esik. Augusz Antal halála, 1878 után még egyszer tervezte, hogy eljön, de erre már nem került sor, az egyre fáradtabb és betegebb Liszt nem vállalkozott a barátját már csak emlékként idéző ház felkeresésére.

A Mester szekszárdi napjai nem tespedt nyugalomban és szórakozással teltek: itt született a Nyolcadik rapszódia, a *Magyar Történelmi Arcképek* sorába illesztett *Mosonyi gyászmenete* és még számos mű részlete. Az itt töltött hetek, hónapok a nyugodt órák szellemi feltöltődését szolgálták, távol a rajongók sokszor ízléstelen seregétől, vagy az esztelen vérontástól. A látogatásoknak, valamint Liszt és Augusz barátságának számos dokumentuma maradt fenn: közel száz Liszt-levél, fénykép, ereklye látható a múzeum és a levéltár emberközeli vármegyeházi kiállításán – a külhoni és hazai zeneszeretők örömeire.

Liszt szekszárdi emlékeit dr. Hadnagy Albert, a levéltár egykori igazgatója gyűjtötte össze, de nagyszabású munkáját már nem fejezhette be: ezt Prahács Margit végezte el. A műves mű a *Tanulmányok Tolna megye történetéből* sorozatban jelent meg. Új kiadást értek meg Liszt helyi vonatkozású levelei is.

Nem csak Liszt Ferencsel kapcsolatban érdemelnek szót a ház tulajdonosai. Augusz Antal, a zeneköltő barátja Szekszárdon született 1807-ben. Már 14 évesen nyelvkönyvet ír s ad ki barátjával, 1840-ben ő az, aki a magyar nemesség díszkardját átadja Lisztnek, s tolmácsolja francia szavait. Politikai pályája során alispán lett 1843-1848 között, majd 1849-től a császári csapatok megbízásából vállalta a Dunántúl egy részének hivatali irányítását. Bárói rangját már a Helytartótanács alelnökeként kapta meg. Itt a kulturális ügyek intézése is feladata, s így szállt síkra több olyan vívmány megvédéséért, mint a Nemzeti Színházban kötelezően használatos magyar nyelv, a magyaros, sőt Rákóczi-motívumokkal ékes Liszt-művek bemutatása. Kétségtelenül konzervatív volt, ez azonban nem csökkenti érdemeit, például Liszt Magyarországhoz való viszonyában.

Fontos szerepe volt az 1865-ös Deák-féle *Húsvéti cikk* létrejöttében, s ezzel az 1867-es kiegyezés tárgyalásainak megindításában. Augusz volt az udvar sze-

mélyes megbízottja, s mindkét fél számára egyedüli tárgyalóképes férfiú, aki sokat tett Magyarország üdvözítőnek remélt jövője érdekében. Sajnos történelemszeink egy része az ő megítélésében ama sommás kijelentéssel elégszik meg, hogy „áruló volt”. Ezt még Kossuth Hírlapja sem mondta soha. Árulása nem bizonyítható, sokkal inkább a helyzet szomorúan józan mérlegeléséből és konzervatív beállítottságából származó tevékenysége, mely a lehetőségekhez képest nem dicstelen.

Fia, Augusz Imre a család utolsó férfi tagja (1859-1886). Mindössze nyolc évvel élte túl atyját, akinek politikájával nem értett egyet. Ő volt az első, aki réz emléktáblát állított a Habsburgok ellen küzdött, vértanúságot szenvedett Béri Balogh Ádámnak, kihez anyai ágon rokoni szálak is fűzték. Halálakor 400 000 forint értékű vagyonát Szekszárdra hagyta. Az 1950-es évekig a megyeszékhelyen az alapítványából épített árvaház utcája viselte nevét.

Az Augusz-házat 1895-től bérelte, majd 1905-ben megvette a Szekszárdi Kaszinó, ahol ekkortól működött hazánk első „Simontsits Béla közgazdasági és társadalomtudományi szakkönyvtára”. (Fia, Elemér a kaszinó elnöke ekkor.) A könyvtár rendezője az 1912-ben A presztízs című művével majd világhírnévhez jutó helybeli Leopold Lajos volt.

A kaszinó a kulturális élet jelentős tényezője. Kezdeményezésével indult gyűjtés a Garay-szoborra, majd az első önként adózó nemes, Bezerédj István emlékművére is. Liszt alakját domborműves márványtáblával örököttették meg Wigand Edit szobrászművésznővel, a legélethűbbnek tartott Babits-fejszobor alkotójával. Az emléktábla már 1931-ben készen állt, de az avatás még 1932. május 29-éig váratott magára. A felirat Bodnár István, a kaszinó későbbi utolsó elnöke igyekezetét mutatja, de a versét Illyés Gyula naplójában Babits Mihály városának elretentő példájaként említi:

„Liszt Ferenc emlékének a Szekszárdi Kaszinó.

Sasnak bús fészek volt e régi ház,

Liszt Ferenc bajdan sokszor itt tanyáz

S bár lelke elszállt, fészket égbe rak,

Üres sose maradjon itt e lak:

Magyar művészet, szent bonszerelem,

Nektek e ház – öröklakás legyen!

1931. A kaszinó fennállásának 90-ik évében”.

Az Augusz-házhoz 1905-ben a Szent István tér felé néző oldalon megépítették a kaszinó-bazár szecessziós stílusú üzletsorát. Ezt az 1970-es évek elején lebontották, a házhoz tartozó parkot a már Lisztnek is árnyat adó fákkal – köztük százados éltű gledícsákkal és az illatos amerikai dióval – kiszabadították, és hangulatos térré varázsolták. Frigyes főherceg 1897-től itt állt millenniumi vörösfenyő pavilonját Gemencbe vitték, s ott állították föl, ma – felújítás után – a Gemenc élővilágát bemutató kiállításnak ad otthont. ■

Hölgyszalon, barokk konyha, olvasóliget

... ismét irodalmi kastély lesz a péceli Ráday-kastély

A péceli Ráday-kastély nemcsak a 18. századi nemesi rezidenciák egyedi gyöngyszeme, hanem – gazdag irodalomtörténeti vonatkozásai miatt – szellemi kulturális örökségünknek is különleges emlékhelye. Élményt nyújtó bemutatására, közösségi-kulturális hasznosítására az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus Civil Támogatási Alapjától nyert forrást három intézmény: a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága (a kastély kezelője); a Magyar Irodalmi Hagyományápolók Országos Egyesülete és a Ráday Gyűjtemény.

BERECZ ÁGNES

A kastélytermekbe tervezett enteriőrök megjelenítik majd a látogatók előtt a 18. századi literátus nemesség mindennapjait. A könyvtárterem és a hozzá kapcsolódó dolgozószoba Ráday Pál és Ráday Gedeon tevékenységét idézi (mindketten lelkes könyvgyűjtők és mecénások voltak, széleskörű kapcsolatrendszerrel rendelkeztek és jelentős szerepet játszottak koruk közéletében). Új elem lesz a hölgyszalon, amely a régi idők asszonyait állítja a figyelem középpontjába: a társasági élet eme jellegzetes helyszínén ostábla és kártyajáték mellett csokoládét, feketekávét, likőröket szolgálták fel vendégeiknek. Am innen sem volt számúzve a kultúra: voltak már kifejezetten női olvasók számára készülő folyóiratok, regények; sőt például a szabásminta (és annak intenzív csereberéje) sem volt ismeretlen a hölgyek előtt. A Kazinczy Ferenc által megörökített „Herkules”-szobákban a kastély egykori vendégeinek, irodalmár barátoknak alakját idézzük fel; Kazinczy mellett például a Szemere-család több tagjának és Fáy Andrásnak a munkásságát. Az udvari képes szobában korabeli érmék lesznek láthatók (utalva a Ráday-család sokoldalú gyűjtői tevékenységére: a könyvek és festmények mellett éremgyűjteménnyel, grafikai- és porcelángyűjteménnyel is rendelkeztek). A fennmaradt barokk konyha falai között korhű konyhai eszközöket, korabeli receptek és menük leírását lehet majd tanulmányozni.

A régebbi távolságtartó, kordonos-statikus elrende-

zés helyett a kiállítás rendezői arra törekednek, hogy számos elem tapintható, kipróbálható legyen. Egy öltözőasztal előtt ruhadarabokat, parókát próbálhatnak majd fel a látogatók; legyezőket vehetnek kézbe, sőt a vállalkozóbbak még szépségpöttyöt is felragaszthatnak. Az író-olvasósarokban korabeli írószerszámokat lehet majd kipróbálni – a mai nemzedékekből kevesen ismerik már a lúdtoll, a tintatartók és pecsétnyomók használatát. Aki még többet szeretne megtudni a kastély egykori lakóiról, a kihelyezett számítógépeken virtuális barangolásba kezdhet Ráday Pál és Gedeon kapcsolatrendszerében, a könyvtár digitalizált dokumentumaiban vagy az egyedülálló kötetzeti adatbázisban. Gyermeknek számára ugyancsak másféle, kreatív játékokat helyezünk ki. A nyári időszakban pedig olvasóligetet szervezünk a kastély parkjában – árnyas padokon kortárs szépirodalmi művek böngészésére lesz mód.

Mindennek megvalósítására fokozatosan kerül sor. A Költészet napján, április 12-én hirdetjük meg a *Péceli Parnasszus novella-pályázat*ot a magyar novella úttörői, Szemere Pál és Fáy András tiszteletére, diák és felnőtt kategóriában. Az első igazán látványos rendezvény a *Múzeumok éjszakáján* (június 19) lesz, ekkorra elkészül a könyvtárterem, a dolgozószoba és a konyha berendezése, s már él az olvasóliget. Ezen, és valamennyi itt említett rendezvényes napon különleges tárlatvezetéseket is tervezünk. A *Kulturális Örökség Napjai* alkalmából (szeptember 18) átadjuk a hölgyszalont és az udvari képes szobát. A projektzáró *Gedeon napi piknik* (október 10) alkalmából nyílik meg a „Herkules”-szobák kiállítása. ■

Fotók:
Göncző MNG

